

& KPB

Kartleggingsstudie av rekrutterings- og
trivselsfremmende tiltak i Nordland

Rapport

Oppdrag

Kunnskapsoppsummering – Rekrutterings- og trivselsfremmende tiltak

Referanse

813/2022

Emne

Kartlegging

Gradering

Åpen

Oppdragsgiver

Nordland fylkeskommune

Prosjektleder

Charlotte Lahnborg Alme

Utarbeidet av

Charlotte Lahnborg Alme

Sammendrag

Rapporten er utarbeidet av Kunnskapsparken Bodø AS på oppdrag fra Nordland fylkeskommune. Hovedmålet med kartleggingen har vært å utarbeide en sammenstilling over prosjekter og rapporter relatert til rekruttering og trivselsfremmende tiltak som er gjennomført i regi av ulike fagmiljø, forvaltningsnivå og organisasjoner.

Sammendrag

Denne kartleggingen er utført på oppdrag fra Nordland fylkeskommune med mål om å lage en oppsummering og sammenstilling av evaluerte prosjekter knyttet til trivsels- og rekrutteringstiltak utført i perioden 2000 – 2022.

Prosjektet har vært en gjennomgang og sammenstilling av over 95 rapporter innen temaene folkehelse, frivillighet, tilflytting og rekruttering, steds- samfunnsutvikling, bolig og trivsel, inkludering, integrering og rekruttering av innvandrere, og kultur. I tillegg er det laget en oversikt over antall tiltak og tildelt beløp fra fylkeskommunen i perioden 2008 – 2022. Status for hvert tema er illustrert gjennom offentlig statistikk hentet fra SSB, FHI, Ungdata, Udir og IMDi.

Resultatet av kartleggingen viser at i perioden 2008 – 2022 har Nordland fylkeskommune gjennom regionalforvaltning bidratt med 1,7 milliarder kroner i tilskudd fordelt på 3635 prosjekt innen støtteordningene Arrangement (15), Attraktive samfunn (160), FM-import (60), Kompetanse (62), Kompetanse i Nordland (3), Kvinnemillionen (59), Omstilling (95), RDA/partnerskap (518), Samisk (650), Samisk språk (34), Stedsutvikling (60), Utkantbutikker (282), Utviklingstiltak (1629) og Visuell kunst (8).

Temaene i denne rapporten (folkehelse, frivillighet, tilflytting og rekruttering, steds-samfunnsutvikling, bolig og trivsel, inkludering, integrering og rekruttering av innvandrere, og kultur) er sammensatte og er relatert til hverandre.

Folkehelsen i Nordland er generelt god, men en del dårligere enn for landet som helhet, spesielt innen psykiske lidelser, muskel- og skjelettsykdommer samt hjerte- og karsykdommer. Kommunale folkehelsekoordinatorer, tilrettelegging for friluftaktiviteter for alle deler av befolkningen, involvering av innbyggerne og frivillig arbeid er gode tiltak for folkehelsen.

Frivillighet gir helsegevinster gjennom å skape møteplasser, vennskap og gi en opplevelse av mestring. Flere ønsker å delta i frivillig arbeid og frivillighet har en viktig rolle i lokalsamfunn gjennom bidrag på ulike samfunnsområder, som kultur og fritid, idrett, integrering og innen eldreomsorgen.

God livskvalitet brukes nå også som mål på samfunnsutviklingen, og påvirkes og skapes der man bor. Folk i samspill og samarbeid skaper gode steder og trivsel mens bolig og arbeid, handel og service, transport og infrastruktur, fritid og kultur, uterom, møteplasser og friluftsliv bidrar til å skape stedstilhørighet.

Attraktive steder kjennetegnes ofte av et godt omdømme som vil påvirke hvorvidt folk flytter dit og om de blir boende. Satsninger som stedsutviklingprogram, regionale satsninger, trainee-program og bolystatsninger har effekt på rekruttering og trivsel, men må forankres politisk, være lokalt tilpasset, kunnskapsbaserte og involvere alle typer av samfunnsaktører, fra kommune og næringsliv til innbyggere, ildsjeler og (frivillige) organisasjoner. Budskapet og tiltakene må også være rettet mot de reelle behovene til hver enkelt kommune. Kommuner som lykkes med rekruttering har ofte en offensiv og optimistisk utviklingskultur, og benytter seg av ildsjeler og innovative personer som griper anledninger som byr seg.

Innvandrere bidrar også positivt til stedsutviklingen gitt at kommunene investerer ressurser i integrering og inkludering. Innvandring kan hindre befolkningsnedgang i Nordland og er en ressurs det bør satses mer på. Norskopplæring, møteplasser og tilrettelegging for å bli kjent med lokalbefolkningen, samt vise at man setter pris på de som kommer, er noen av de viktigste tiltakene for å lykkes med integrering og inkludering av innvandrere.

Kunst og kultur skaper trivsel, mangfold, tilhørighet og inkludering og har betydning for folkehelsen, næringsutvikling, sysselsetting, bekjempelse av utenforskap, turisme og reiseliv. I de senere år har kunst og kultur fått økt betydning i planlegging av stedsutvikling, men få kunnskapsoppsummeringer eller evalueringer eksisterer på effekten av tiltak innen kunst og kultur, og sammenhengen med trivsel og bolyst i Nordland.

Oppsummert kan man si at gode, attraktive steder har arbeidsplasser og boliger, et variert kultur- og fritidstilbud, satser på folkehelse og frivillighet, og ser på innvandrere som en ressurs. Utvikling av gode, attraktive steder hvor folk ønsker å bli boende, krever politisk forankret, målrettet stedsutvikling basert på forskning og kunnskap, i samarbeid og samspill med alle involverte; kommune, næringsliv, sivilsamfunn og innbyggere. Strategiske planer, nok tid og evalueringer både underveis og etter vil medføre større suksess av utvikling av fremtidige, attraktive lokalsamfunn i Nordland.

Innhold

1. Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Formålet med prosjektet	7
1.3 Tema	8
2. Metode	9
2.1 Rapporter som inngår i kartleggingen	9
2.2 MRS-rapporter.....	9
2.3 Andre statistikker.....	9
2.4 Avgrensning	10
2.5 Informasjonskilder.....	10
3. Overordnet oversikt over virkemidlene	12
4. Erfaringer fra prosjektene	15
4.1 Folkehelse.....	15
4.1.1 Status folkehelse i Nordland	15
4.1.2 Erfaringer fra folkehelseprosjektene	16
4.1.3 Oppsummering folkehelse	20
4.2 Frivillighet	21
4.2.1 Frivilligheten i Nordland.....	21
4.2.2 Erfaringer fra rapporter	21
4.2.3 Oppsummering av frivillighet.....	23
4.3 Tilflytting og rekruttering.....	25
4.4 Fraflytting er en av de store samfunnsutfordringene i Nordland	25
4.4.1 Erfaringer fra prosjekter tilknyttet tilflytting og rekruttering	26
4.4.2 Oppsummering tilflytting og rekruttering	33
4.5 Steds- og samfunnsutvikling, bolig og trivsel	34
4.5.1 Om stedsutvikling i Nordland	35
4.5.2 Erfaringer fra prosjekter om stedsutvikling	36
4.5.3 Oppsummering stedsutvikling	45
4.6 Inkludering, integrering og rekruttering av innvandrere og tilflytting fra utlandet	47
4.6.1 Inkludering i Nordlandssamfunnet.....	47
4.6.2 Oppsummering av rapporter om inkludering.....	49
4.6.3 Oppsummering inkludering	50
4.7 Kultur (og fritidsaktiviteter)	51
4.7.1 Det kulturelle Nordland	51
4.7.2 Erfaringer fra prosjekter med fokus på kultur i Nordland	52
4.7.3 Oppsummering kultur i Nordland	55
5. Sentrale funn/anbefalinger	57
6. Oversikt over virkemidler	59
7. Referanser	61

Foto: Bodø i Vinden – Alstad Ungdomsskole

Innledning og metode

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Til tross for utfordringer med befolkningsnedgang i mange av kommunene har Nordland hatt en sterkere befolkningsvekst enn sysselsettingsvekst i 2022, mye grunnet høy innvandring fra Ukraina. Det skjer mye spennende i næringslivet i samtlige regioner i Nordland. Det grønne skiftet er med på å åpne dørene for en ny energi- og industriutvikling i fylket som igjen kan skape flere tusen flere arbeidsplasser de kommende årene. Nye næringer skaper også ringvirkninger hos underleverandører i ulike bransjer. Utviklingen skjer veldig raskt og er avhengig av rekruttering av kompetent arbeidskraft for å lykkes.

Vekst i næringslivet fordrer rekruttering av nye innbyggere. Samtidig er den demografiske utviklingen for Nordland utfordrende. I en årrekke har det vært en trend at spesielt unge flytter ut av fylket, ofte i forbindelse med utdanning. Befolkningsprognosene tilsier at det i årene fremover blir en demografisk skjevhet hvor andelen unge vil være betydelig lavere enn andelen eldre. Det er derfor viktig at flere vil bosette seg i fylket i årene framover.

Over flere år har det vært gjennomført en rekke prosjekter som nettopp har hatt rekruttering og trivsel som formål. Prosjekter er gjennomført både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Fylkeskommunen ønsket en kartlegging av relevante prosjekter for å få oversikt over ulike gjennomførte prosjekter i regi av fagmiljø, fagtradisjoner, forvaltningsnivå og organisasjoner, samt den eventuelle effekten av de ulike gjennomførte tiltakene.

1.2 Formålet med prosjektet

Formålet med kartleggingen har vært å hente ut erfaringer, og få innsikt fra prosjekter som har vært utført over en lengre tidsperiode. Sentrale spørsmål er hvordan man skal jobbe med rekruttering av nye innbyggere, og skape gode liv for både de som kommer og de som allerede bor for å opprettholde befolkningen i Nordland.

Kartleggingen skal brukes som grunnlag for å videreutvikle fagområdene i ulike prosjekter, strategier og planer. Forhåpentligvis vil kartleggingen også være relevant for kommuner og andre eksterne aktører.

1.3 Tema

Følgende tema/fokusområder inngår i denne studien:

Figur 1-1 Temaene som belyses i kartleggingen er omfattende og henger sammen med hverandre

2. Metode

Denne rapporten er basert på en dokumentgjennomgang/litteraturstudie av allerede gjennomførte evalueringer. Evalueringene er i hovedsak på to nivåer: Evalueringer av virkemiddelordninger, og oppsummerende rapportering fra tilskuddsmottakere.

Gjennomgåtte dokumenter er i stor grad sekundærdata knyttet opp til de enkelte prosjektene. Eksempler på data er: *Regionale traineeordninger: Omfang, bruk og virkninger på rekruttering til bo- og arbeidsmarkeder i distriktene* fra Nordlandsforskning (2021).

NFK har også vært behjelpelig med søk i arkiv, regionalforvaltning og andre saksbehandlingssystemer.

Det har ikke vært ressurser i dette prosjektet til å gå inn og gjøre en evaluering av hver enkel satsning/tilskudd. En slik gjennomgang vil være svært omfangsrik og lite hensiktsmessig da mange av ordningene allerede har vært evaluert.

2.1 Rapporter som inngår i kartleggingen

Tilnærmingen til tema har vært systematisk utvalg, gjennomgang, vurdering og sammenstilling av over 95 rapporter publisert i tidsrommet 2005-2021 av blant annet Nordlandsforskning, MENON Economics, Telemarksforskning, NORCE, Distriktssenteret, Oslo Met og Norconsult for å nevne noen.

Tema	Antall rapporter
Folkehelse og friluft	8
Frivillighet	5
Tilflytting og rekruttering	31
Stedsutvikling, trivsel, bli- og bolyst	40
Inkludering og integrering	9
Kultur	6

Tabell 2-1 Rapporter som inngår i kartleggingen

2.2 MRS-rapporter

Mål- og resultatstyring (MRS) er en systematisk fremgangsmåte for å følge opp om målene nås, og bruke informasjonen til læring, styring og kontroll. Bidragsmottagere av tilskudd gjennom regionalforvaltning har mulighet til å fylle ut en MRS-rapport i etterkant av et prosjekt, men dette er ikke obligatorisk.

En gjennomgang av relevante tilskudd fra fylkeskommunen til prosjekter i Nordland innen rekruttering og trivsel avdekket at ca. 12 prosent (444 av 3635) av bidragsmottagere fylte i en MRS-rapport. Av disse valgte vi ut prosjekt med mottatt tilskudd over 500 000 kr, som var totalt 55 prosjekt. En oversikt over resultatene (gjennomsnitt) av disse rapportene er gitt i kapittel 3.

2.3 Andre statistikker

For ytterligere å belyse temaene har vi hentet fram relevante statistikker fra SSB, FHI, Utdanningsdirektoratet, IMDi og Ungdata som viser status og utvikling.

2.4 Avgrensning

Grunnlaget for denne evalueringen har vært tilsendt materiale fra Nordland fylkeskommune, samt offentlig tilgjengelige rapporter, innhentet gjennom egne søk.

Oppdraget er videre avgrenset til gjennomførte eller påbegynte prosjekter, som er gjennomført i Nordland fylke fra ca. år 2000 og fram til i dag.

2.5 Informasjonskilder

En oversikt over hvilke rapporter som er kartlagt er oppgitt i referanselisten.

Foto: Bodø i Vinden – Alstad Ungdomsskole

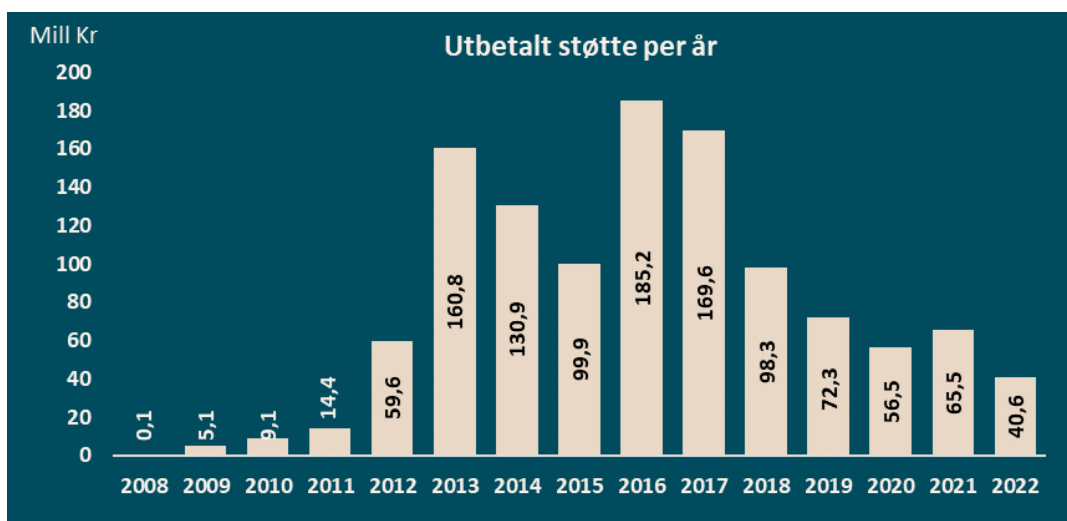
Overordnet oversikt over virkemidlene

3. Overordnet oversikt over virkemidlene

I dette kapitlet gis det en nærmere beskrivelse av de ulike virkemidlene som har vært benyttet for å støtte opp om satsningen på rekruttering og trivsel. Data er basert på uttak som fylkeskommunen har gjort fra regionalforvaltning.

I perioden 2008 - 2022 var det totalt 6342 tildelinger fra Nordland fylkeskommune gjennom Regionalforvaltning på til sammen 3,4 milliarder kroner. Tiltakene er innenfor flere ulike støtteordninger som utviklingstiltak, stedsutvikling, interregionalt samarbeid, samisk, omstilling, innovasjon, kompetanse, forskning og utvikling for å nevne noen.

Totalt 3635 tildelinger på til sammen 1,17 milliarder kroner mellom 2008 - 2022 var innenfor støtteordninger for: Arrangement (15), Attraktive samfunn (160), FM-import (60), Kompetanse (62), Kompetanse i Nordland (3), Kvinnemillionen (59), Omstilling (95), RDA/partnerskap (518), Samisk (650), Samisk språk (34), Stedsutvikling (60), Utkantbutikker (282), Utviklingstiltak (1629) og Visuell kunst (8) , se figur 3-1. 9 prosjekt (mellom 2015-2019) har vært direkte knyttet til integrering og innvandrere. Innen folkehelse og friluft var det gjennom Stiftelsen Dam gjennomført over 300 småprosjekter i Nordland i perioden 2000-2022, disse er ikke inkludert her.

Figur 3-1 Utbetalt støtte fra Nordland fylkeskommune gjennom Regionalforvaltning

Oversikt over tilskudd oppdelt i tema, er fremstilt i Power BI, hvor informasjon om prosjektnavn, år for tildelt støtte og tildelt beløp finnes og kan filtreres på:

Visualisering som viser en oversikt over utbetalt støtte fra Nordland fylkeskommune mellom 2008 - 2022 innen tema: Arrangement, Attraktive samfunn, FM-Import, Kompetanse, Kompetanse i Nordland, Kvinnemillionen, Omstilling, RDA/Partnerskap, Samisk, Samisk språk, Stedsutvikling, Utkantbutikker, Utviklingstiltak, Visuell kunst A og O

12 prosent av alle tildelingsmottakere innen tema innen rekruttering- og trivselstiltak har levert inn MRS-rapport, det vil si en egenrapportering om effekten av tiltaket på blant annet stedets attraktivitet, økning av kompetanse, tilgjengelighet, befolkning og etablering av arbeidsplasser. En sortering basert på relevante tiltak på tildelinger over 500 000, ga totalt 55 rapporter som i gjennomsnitt rapporterte følgende oppnådd måloppnåelse, hvor 1 er i svært liten grad og 5 er i svært høy grad:

Figur 3-2 Egen-rapportert måloppnåelse (1 = I svært liten grad, 2 = I liten grad, 3 = I noen grad 4 = I stor grad og 5 = I svært stor grad)

Som figur 3.2 viser så har tilskuddsmottakerne¹ som inngår i dette utvalget i gjennomsnitt rapportert en måloppnåelse på 4,5, altså en måloppnåelse som ligger mellom *i stor grad og svært stor grad*. Med tanke på å stabilisere eller øke befolkningen rapporteres det om måloppnåelse som ligger mellom *i liten grad og noen grad*, som indikerer at tiltakene har relativt liten effekt på befolkningsvekst. Årsaken til dette er ukjent, men en mulighet er at rapporteringen skjer for nært i tid etter at tiltakene har vært gjennomført.

¹ Tilskuddsmottakerne for 55 rapporter som har mottatt tilskudd på over 500 000 kr

Erfaringer fra prosjektene

4. Erfaringer fra prosjektene

I dette kapitlet gis en beskrivelse av funn innen hvert av de definerte temaene basert på oppsummerende rapporter og tilhørende prosjekter hvor enkelte prosjekt har mottatt tilskudd fra Nordland fylkeskommune uten at det spesifikt nevnes prosjekt og/eller mottatt beløp.

4.1 Folkehelse

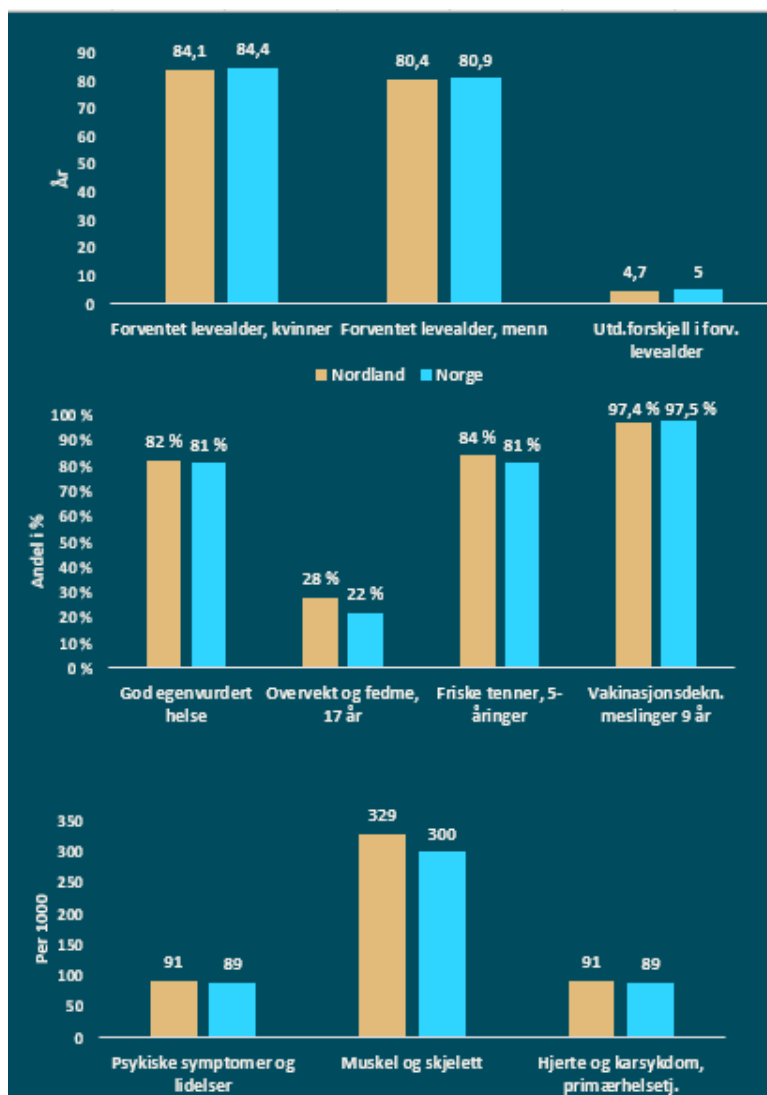
Folkehelseloven definerer folkehelse som «befolkningens helsetilstand og hvordan helse fordeler seg i en befolkning». Effektivt folkehelsearbeid er en forutsetning for bærekraftig utvikling av samfunnet både på lokalt, regionalt, nasjonalt og globalt nivå. Helsefremmende og forebyggende arbeid er avgjørende for en bærekraftig velferdsstat og bidrar til å sikre en frisk befolkning med høy sysselsetningsgrad.

4.1.1 Status folkehelse i Nordland

Folkehelseundersøkelsen i Nordland (2020) rapporterer at folkehelsen i Nordland oppleves som god, se figur 4-1. Befolkningen i Nordland er generelt fornøyd med tilværelsen og fritiden til rådighet, og nærmiljøet oppleves som trygt og godt. Minst tilfredshet er knyttet til økonomisk situasjon og fysisk helse.

Sammenliknet med resten av landet, er andelen som sliter med psykiske problemer, muskel og skjelettsykdommer og hjerte- og karsykdom høyere. Sykefraværet er også høyere for Nordland enn landsgjennomsnittet (8.1 prosent mot 7.1 prosent, SSB 2022) og langt høyere for kvinner enn menn (10.2 prosent mot 6.3 prosent)

Videre rapporteres det om store sosiale helseforskjeller både i Norge og i Nordland. Sosioøkonomiske forskjeller påvirker forventet levealder, og folk med høyere utdanning og inntekt scorer generelt høyere på spørsmål om livskvalitet. Høyere utdanning medfører større engasjement, bedre helserelatert atferd til tross for mer stillesittende arbeid og høyere inntak av alkohol. Videre er bedre rapportert helse og tannhelse, mindre psykiske plager, økt tilfredshet med

Figur 4-1 Helsetilstanden til befolkningen i Nordland sammenliknet med hele landet. (FHI: 2020). Statistikkene viser andel per 1000 og er aldersstandardisert

livet, sosial støtte, mindre ensomhet, trygghet i nærmiljø og gjensidig positive relasjoner relatert til høyere utdanningsnivå. Dårlig helse generelt, er koblet til dårligere livskvalitet og øker sjansen for sykdommer grunnet andre levekår og levevaner.

4.1.2 Erfaringer fra folkehelseprosjektene

Kommunene har jobbet lite systematisk med folkehelse

Folkehelse er et område med forbedringspotensial, og styrking av folkehelsearbeidet vil bidra til økt helsegevinst og livskvalitet for den enkelte innbygger. Å kjenne til utfordringene i et lokalsamfunn legger grunnlaget for systematisk folkehelsearbeid og et system i bunn gir retning i arbeidet. Kunnskapsgrunnlag og oversiktsdokument i tråd med folkehelseloven er viktig. Definerte mål og tiltak innen spesifikke områder gir best resultat,

Relevante prosjekter:

- Folkehelseundersøkelsen i Nordland (2020)
- Evaluering av Nullvisjon Selvmord (2020)
- Medvirkningsprosesser i folkehelsearbeid (2020)
- Helsetilstand og faktorer som påvirker helse i Nordland (2016-2017)
- Evaluering av samarbeidsavtaler om folkehelsearbeid mellom NFK og kommunen (2017)

og basistilskudd er avgjørende for å ansette folkehelsekoordinatorer og gjennomføre tiltak (*Evaluering av samarbeidsavtaler mellom Nordland fylkeskommune og kommunen, 2017*).

Vurdering av folkehelsearbeid og konkrete tiltak er nødvendig. Kjennskap om hva som virker/ikke virker må bidra til at mål og planer endres når ny kunnskap opparbeides.

Basert på *Evaluering av samarbeidsavtaler om folkehelsearbeid mellom Nordland fylkeskommune og kommunen (2017)* er konkrete tiltak som gir effekt blant annet:

- Folkehelsekoordinatorer er nøkkelpersoner, de samler kunnskap om kommunens utfordringer, koordinerer planarbeid og stiller krav om å ta hensyn til folkehelse på tvers av tjenesteområder i kommunen. De er viktige ressurser i praktisk, utøvende folkehelsearbeid gjennom å tildele tilskudd, initiere tiltak og koordinere samarbeid med frivillighet og på tvers i kommunen. De inspirerer og engasjerer. Rådmannens betydning med engasjement og forståelse sikrer at arbeidet forankres på tvers av organisasjonen og får plass i kommunale planer og i den politiske debatten.
- Fylkeskommunen som en viktig og kompetent støttespiller i kommunens arbeid med folkehelse gjennom faglig utvikling via nettverk og samlinger. Kommunene opplever fylkeskommunen som likeverdig partner til en viss grad, på grunn av fylkeskommunens rolle som tilskuddsyter med vilkår og sanksjoner. I 2017 hadde 43 kommuner og 21 regionale aktører har inngått samarbeidsavtale med Nordland fylkeskommune om folkehelsearbeid, og Nordland fylkeskommune er medlem av sunne kommuner og forening for folkehelse med eget folkehelsesteam.
- Samarbeidsavtaler mellom kommune og fylkeskommunen er viktig for kommunenes satsning på folkehelse. Avtalene vedtatt av kommunestyret forplikter etterlevelse og prioritering av folkehelse. Avtaler ansvarliggjør kommunene for folkehelsearbeidet gjennom forankring og forståelse. Mange er fortsatt avhengig av økonomiske støtte og forpliktende avtaler for å innfri forventninger.

Evalueringen av samarbeidet mellom kommunene og fylkeskommunen om folkehelsearbeid og kommunens bruk av tilskudd og gjennomføring av tiltak viser at kommunene prioriterer tiltak rettet mot fysisk aktivitet for barn og unge, og at disse tiltakene videreføres fra ett år til neste.

Hvordan kan kommunen best stimulere utvikling av kvaliteter og tiltak som fremmer helse og trivsel i nærmiljø?

Involvering av befolkningen har vist å gi betydelige ringvirkninger blant annet gjennom økt engasjement og økt bevissthet om medvirkning (*Medvirkningsprosesser i folkehelsearbeid – evaluering av nærmiljøprosjekter i Nordland, 2020*). Om man lykkes å involvere befolkningen opplever de både en symbolsk og reell medvirkning ved at de er med å samskaper, at de får innflytelse på utfallet av en prosess og at de kan påvirke og bidra med å utvikle konkrete planer. Faktiske resultater viser befolkningen at det nytter å engasjere seg. Befolkningen kan involveres på ulike måter basert på målgruppe gjennom blant annet spørreundersøkelser, folkemøter og idévandring. Oppslutningen vil variere, men skoleelever tenderer til å gi en bedre respons.

På kommunalt nivå har økt kompetanse om medvirkningsmetoder- og prosesser ført til bedre samarbeid om folkehelse på tvers av avdelinger og kommunesektorer, og satt folkehelse på dagsorden. Det er dog viktig å avgrense mål og arbeidsområde med tanke på metoder og temaomfang.

Hvorvidt kommuner lykkes med befolkningsmedvirkning med mål om å fremme helse og trivsel i nærmiljø, avhenger blant annet av faglig kompetanse. I tillegg behøves tverrfaglig- og sektoriell prosjektorganisering, engasjement på ledelsesnivå, administrativ og politisk forankring, samt å ta utgangspunkt i kommunale planer/prosesser. Prosessen med å sikre ekstern finansiering må også startes tidlig og ressurser for koordinering av folkehelsearbeid er en forutsetning for å lykkes.

De viktigste folkehelseutfordringene i Nordland er knyttet til psykiske plager blant unge, sosiale helseforskjeller og høyt frafall i videregående skole

Flere unge rapporterer i dag om psykiske plager og helseproblemer som påvirker hverdagen, og da spesielt unge kvinner, til tross for at kvinner generelt har en bedre helserelatert atferd (*Folkehelseundersøkelsen i Nordland, 2020*).

Tiltak rettet mot ungdom kan bidra til at de søker råd og hjelp lettere. De viktigste ressursene på individnivå er opplevelsen av trivsel og trygghet i nærmiljø og rik tilgang på turmuligheter i nærmiljø. Universelle tiltak som favner store deler av befolkningen, er med å skape arenaer og møteplasser med økt fokus på åpenhet om psykisk helse. Et resultat av tiltakene spesifikt rettet mot forebygging av selvmord har en medført holdningsendring og kunnskap om hva man skal gjøre i en situasjon med selvmordsfare (*Evaluering av nullvisjon selvmord, handlingsplan 2015-2020*).

Anbefalinger til fylkeskommunen i sitt arbeid med psykisk helse hos unge er å opprette arbeidsgrupper, involvere fagmiljø og brukerorganisasjoner, skape en handlingsplan basert på det statistiske utfordringsbildet og grundig innsiktsarbeid med utgangspunkt i fagkunnskap. Videre er fokus på færre tiltak for økt gjennomføringsevne og synergieffekter, evaluere fordeler/ulempes ved egen handlingsplan samt arbeide inn nullvisjon for selvmord i regional planstrategi og øvrig planverk på

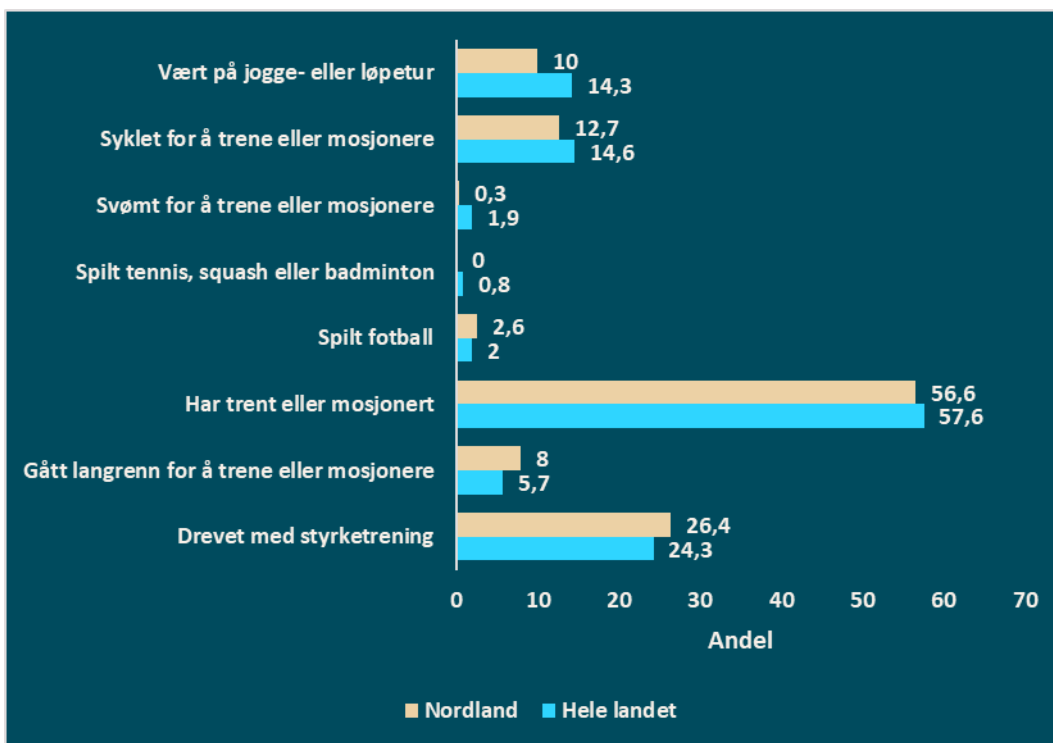
fylkeskommunalt nivå. Indikatorer for måloppnåelse, evalueringsmetoder, samt å innhente erfaringer fra målgruppe er anbefalt som strategi for fylkeskommunens videre arbeid.

Sosiale helseforskjeller er en stor utfordring og mye tyder på at forskjellene øker. Personer med høy utdanning/inntekt har både sunnere levevaner, mindre sykelighet og lenger forventet levealder sammenliknet med de med lav utdanning/inntekt. Sosiale helseforskjeller gjør seg også gjeldene tidlig, barn av foreldre med grunnskole som høyeste fullført utdanning, scorer for eksempel dårligere på lesing og matematikk i skolen (*FHI og Helsedirektoratet*). For å utjevne, forhindre og redusere sosial ulikhet i kommunene, peker Helsedirektoratet på en rekke tiltak, både universelle for hele befolkningen, samt målrettede strategier for utsatte grupper. Kommuner kan for eksempel jobbe mot trygge og gode bomiljø, gode skoler og barnehager med sunn mat, redusere omfang av støy og luftforurensing, inkludering i arbeidslivet, tilbud om fritidsaktiviteter og gode tilbud til de med helserelaterte eller sosiale problemer (PP-tjenester, psykologtjenester, lærings- og mestringssentre, etc.)

Egenorganisert trening hos voksne har økt den sisten tiden, mens oppslutningen av idrettslagaktiviteter har gått ned.

Økningen i egenorganisert trening eksisterer i alle aldersgrupper, men mest blant eldre og kvinner, se figur 4-2. Friluftaktiviteter har jevn fordeling med tanke på utdanning og inntekt, størst forskjell finner vi i bruk av turstier hvor en stor andel har universitets/-høyskoleutdanning. De med lavere utdanning opplever at dyrt utstyr og tilgang til anlegg gjør dem mindre fysisk aktive (*Fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv, 2019*).

For innvandrere bidro tilskuddsordningen fra Klima- og miljødirektoratet til økt andel gjennomførte friluftaktiviteter for målgruppen, som fikk en bedre forståelse av norsk friluftsliv og muligheter naturen gir. Deltakelse gjennom organisasjoner var med på å skape trygghet og redusere barrierer, og muligens også bidratt til bedre integrering selv om dette påvirkes av mange faktorer (*Evaluering av tilskudd til friluftaktiviteter for personer med innvandrerbakgrunn, 2018*).

Figur 4-2 Hvor ofte man gjør treningsaktiviteter (SSB, 2021)

Finansiering av haller og anlegg er i stor grad styrt av ordningen Spillmidler. En konsekvens av dette er at den voksne del av befolkningen ikke blir aktivert. Det offentlige bør derfor styrke tilrettelegging/finansiering av turstier, lysløyper, park og grønt- og nærområder der folk bor, og en større del av Spillmidler bør brukes på spredning av anleggstyper som samsvarer med aktivitetsprofiler for alle lag i befolkningen – for å nå store brukergrupper og ha en bred sosial profil. Turstier, treningssentre, lysløyper er lett tilgjengelig og tilrettelagt for aktivitet utenfor idrettslag.

Videre anbefales tiltak med støtte til et bredere spektrum av frivillige organisasjoner som tilrettelegger for friluftsliv og breddeaktiviteter.

Med tanke på tilrettelegging av aktivitet og fellesskap blant eldre, hjemmeboende og på institusjon, er enkle aktiviteter som en kopp kaffe, lage mat, spise sammen viktig. På denne måten får de utnyttet gamle kunnskaper som håndverk, matlaging, røyke kjøtt og fisk og bøte garn, som vil vekke minner og gi grunnlag for samtaler. Å legge til rette for turer skaper gode øyeblikk og gir nye minner. Mangel på struktur og systematikk i arbeidsdagen til ansatte i helse- omsorgssektoren gjør det vanskelig å gjennomføre prosjektarbeid. Arbeidslister, journalføring, personalmøter og kompetanseheving er ikke tilstrekkelige strukturer for å yte sosial omsorg. Sosial kompetanse (det å se, sette pris på og tilrettelegge for meningsfulle aktiviteter) er kunnskap som må anerkjennes. Frivillig arbeid med å tilrettelegge for aktivitet og fellesskap blant eldre kan motiveres gjennom det å glede andre - det er både meningsfylt og mestrende å organisere aktiviteter og bygge relasjoner. Tydelige strukturer og føringer på alle nivå i helse- omsorgssektoren nødvendig for å styrke sosial omsorg (*Aktivitet og fellesskap blant eldre, 2022*).

4.1.3 Oppsummering folkehelse

Selv om folkehelsen i Nordland generelt er god, er den en del dårligere enn for landet som helhet innen enkelte områder. Andelen innbyggere i Nordland som har psykiske symptomer og lidelser, er høyere enn i landet som helhet, vurdert etter tall fra fastlege og legevakt. Unges psykiske helse er dermed en av de viktigste utfordringene i et folkehelseperspektiv da økt sykdomsbyrde kan få betydning for arbeidslivdeltakelse, rusbruk og komorbide lidelser, gjennom hele livet. Forekomsten av muskel- og skjelett- samt hjerte og karsykdommer er også høyere blant Nordlands befolkning sammenliknet med resten av landet.

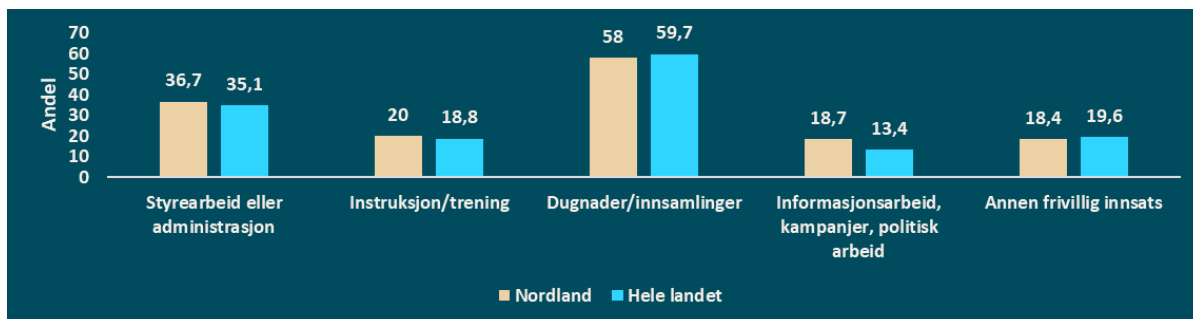
Viktige tiltak i folkehelsearbeidet er folkehelsekoordinatorer i kommunene samt tett samarbeid med fylkeskommunen, tilrettelegging av friluftaktiviteter for alle deler av befolkningen og frivillighet for aktivitet og fellesskap hos eldre. Videre, ligger det potensial i å involvere befolkningen med positive ringvirkninger på engasjementet som kan påvirke og utvikle helsefremmende tiltak som en del av folkehelsearbeidet i kommunene.

4.2 Frivillighet

I rapporten *Kilder til livskvalitet (2017)* rapporteres det om at frivillige har bedre helse og livskvalitet sammenliknet med de som ikke deltar i frivillig aktivitet. Deltakelse i frivillighet har positive effekter og frivillige organisasjoner tiltrekker seg personer med god helse og livskvalitet. Frivillig arbeid virker som et substitutt for betalt arbeid gjennom å skape og opprettholde sosiale relasjoner, og fysiske gevinster oppnås gjennom å redusere inaktivitet. Frivillighet har potensial til å styrke livskvaliteten hos ensomme eldre og svakt sosialt integrerte, selv om dette er utfordrende grupper å rekruttere.

4.2.1 Frivilligheten i Nordland

Frivillige organisasjoner som kultur og rekreasjon (idrettslag), bolig- og lokalmiljø er noe sterkere representert i de nordligste fylkene enn landet ellers (*Konjunkturbarometeret Nord-Norge, 2022*). Frivillig innsats kan verdsettes til over 7 milliarder NOK ifølge SSB og selv om pandemien ga noe frafall i frivillighet bidro nedstengningen samtidig med innovasjon og nye løsninger i frivillighetssektoren. Enkeltpersoners frivillige arbeid er generelt noe høyere i Nord-Norge og Trøndelag enn landsgjennomsnittet, se figur 4-3 og tabell 4-1. Frivillighet spiller også en viktig rolle i lokalsamfunn, men bare 5 av 41 kommuner i Nordland har etablert politikk for frivillig innsats. Formalisert samarbeid med frivillige er nødvendig for å styrke lokal beredskap med tanke på mottak og integrering av flyktninger for eksempel. I Nordland er initiativ som bidrar til integrering og fellesskap og hjelp til ensomme eldre særlig vektlagt.

Figur 4-3 Andel som utfører frivillig arbeid (SSB, 2021)

Politisk deltakelse	Nordland	Hele landet
Stemte ved siste stortingsvalg	79,5 %	77,2 %
Har underskrevet offentlig opprop/underskriftskampanje siste 12 måneder	19,2 %	19,8 %
Har deltatt i diskusjon om samfunnsspørsmål på sosiale medier/internett siste 12 måneder	13,7 %	15,4 %
Har skrevet innlegg i tidsskrift/avis siste 12 måneder	2,8 %	3,9 %
Har tatt opp sak med politiker eller offentlige myndigheter siste 12 måneder	13,8 %	13,6 %
Har deltatt i demonstrasjon siste 12 måneder	5,3 %	4,6 %
Har deltatt aktivt i en organisasjon, aksjonsgruppe eller politisk parti siste 12 måneder	5,1 %	9,9 %
Er medlem av en organisasjon, klubb eller forening	60,0 %	63,8 %

Tabell 4-1 Politisk deltakelse og engasjement (SSB, 2022)

4.2.2 Erfaringer fra rapporter

Den frivillige innsatsen er i endring; tidligere var det de med høyere utdanning og inntekt som utgjorde hovedvekten av frivillige, dette skillet er nå mindre enn før. Likevel, de frivillige har oftest barn, 40

prosent er frivillig innen idrettsorganisasjon, 20-30 prosent i en velforening (kultur- eller fritidsorganisasjon). Frivillighet i dag er ofte fordelt på flere organisasjoner. Det er en vekst i frivillighet innen hobby, fritid, idrett, bolig og økonomi (*Norsk frivillighet, utviklingstrender og samfunnseffekter, 2017*).

Mangel på tid og interesse, svake nettverk og manglende forespørsler er noen av barrierene for frivillighet. De yngre vet ikke hvor de skal starte, middelaldrende har ikke tid og eldre oppgir egen helse som en barriere for frivillig engasjement.

Det har skjedd en individualisering av frivilligheten ifølge rapporten *Norsk Frivillighet: utviklingstrender og samfunnseffekter fra 2017*. Motivasjonen for å delta i frivillighet i dag er å lære noe og handle i tråd med verdier. Motivasjonen varierer med alder og øker om de ledes av en betalt ansatt. Foreldre oppgir dog en lavere grad av individuell motivasjon.

Det er størst sjans for å slutte med frivillighet det første året pga. livssituasjon, tid, flytting, helse og barn som slutter med aktiviteter. Kommuner med få innbyggere, (skatte)fri inntekt og lav utdanning har flest aktive medlemmer i frivillige organisasjoner, men hvem du er, er av større betydning enn hvor du bor. Velforeninger har flere medlemmer i kommuner med pendlere og høy utdanning. En betydelig andel som ikke deltar i frivillig arbeid, ønsker å delta, og flere som deltar ønsker å gjøre mer. Det finnes altså et utnyttet potensial for å engasjere flere i frivillig arbeid. De som ikke deltar er typisk eldre (60+), kvinner, de med lav utdanning, ingen barn, ugifte og de med lav inntekt.

Relevante prosjekter:

- Kilder til livskvalitet (2017)
- Frivillighetsstrategi Nordland (2019)
- Konjunkturbarometeret Nordland (2022)
- Sivilsamfunnsdeltakelse blant innvandrere i Norge (2019)
- Norsk frivillighet: utviklingstrender og samfunnseffekter (2017)

En mulig løsning for å rekruttere flere frivillige er å synliggjøre mindre tidskrevende aktiviteter og nyttige arbeidsoppgaver, å verdsette de frivillige mer, fremme individuelle goder/egennytte, samfunnsnytt, samt å henvende seg til de som ikke deltar (yngre, eldre, lavstatusgrupper) gjennom å understreke trivselsgevinster. Tilrettelegging gjennom infrastruktur er også relevant.

Offentlige tilskuddsordninger oppleves verdifulle, men uforutsigbart og det er ønske om støtte for lengre perioder. Det er vanskelig å få oversikt over tilgjengelige tilskudd, men dette har bedret seg senere år. Rapportering og søknadsskriving oppleves som unødvendig ressursbruk og her har forenklingsarbeid gitt avkastning.

Sosialt entreprenørskap handler om utvikling av nyskapende og bærekraftige løsninger for sosiale og samfunnsmessige problemer. Sosialt entreprenørskap kan dekke behov det offentlig ikke kan, innenfor ungdom og utenforskap, eldreomsorg, og inkludering av flyktninger. I de siste årene har det vært en økt innsats innen arbeidsinkludering, stimulering av entreprenørskap og innovasjon i næringsliv, frivillig og offentlig sektor. For videre utvikling av sosialt entreprenørskap kreves utvikling av feltet som praksisfelt, samt en politikk med støttestrukturer, rammeverk og samarbeidsformer. Videre er det behov for mer forskning og kunnskap om feltet i privat- offentlig og frivillig kontekst, et utdanningsløp for å spre kunnskap, og stimulering av entreprenørskap på områder innenfor teknologi, næring og velferd (*Norsk Frivillighet: utviklingstrender og samfunnseffekter fra 2017*).

Organisasjonslandskapet og frivilligheten er i endring

Dagens frivillighet har utviklet seg fra den tradisjonelle måten med en lokal organisasjon koblet opp mot en nasjonal enhet. Internett, teknologi og sosiale medier har medført nye former for samfunnsengasjement. Sosiale medier benyttes for eksempel nå som politiske informasjons- og deltakelseskanaler, det frivillige arbeidet har blitt digitalt. "Glokale" bevegelser har også blitt mer vanlig, hvor lokalt engasjement er knyttet opp mot globale utfordringer (klima og miljø for eksempel), og flerdimensjonale initiativ med roller fra frivillig-, offentlig- og privat sektor er koblet mot integrasjon, politikk og økonomi. En desentralisert nettverksstruktur gir også økt eierskap.

De med høyere utdanning som hadde vært frivillig ved tidligere tilfeller bidro mer med frivillighet under mottak av flytninger (i flyktningssituasjonen 2015/2016). Partipolitisk tilknytning og sosiale medier spiller også inn da sosiale medier bidrar til effektiv mobilisering, informasjon og koordinering. En uformell organiseringsform som sosiale medier medfører, med mindre formaliteter, bindingskrav og muligheter for frivillig deltakelse basert på kapasitet og ressurser, senker terskelen for deltakelse.

Frivillighetens samfunns effekter for ikke-etniske Nordmenn kan bli enda bedre

Det er vanskelig å fastslå andelen frivillige innvandrere. Yngre, høyt utdannede med lang botid i Norge er frivillige på samme nivå som nordmenn (*Sivilsamfunnsdeltakelse blant innvandrere i Norge, 2019*). Frivillige innvandrere er mer tilbøyelige til ulønnet omsorgsarbeid, som er komplementære former for frivillig engasjement. Dog er det behov for et mer representativt utvalg og grundigere undersøkelser for å få mer kunnskap om frivillighet blant innvandrere.

Arbeid og økonomi setter ofte tids- og ressursbegrensninger. I tillegg er norsk språk en nøkkelfaktor for å kommunisere og sosialisere med nordmenn og for å delta i norsk samfunnsliv og frivillige organisasjoner. For å lykkes med lokalt integrasjonsarbeid i sivilsamfunnet bør a) kommunen koordinere aktører med ulik kompetanse, nettverk og erfaringer for utvikling av felles møteplasser som senker barrierer og felleskap og integrasjon b) utføre oppsøkende arbeid mot innvandrebaserte frivillige foreninger/nettverk for samarbeid c) drive kompetanseutvikling for å styrke integrasjonsarbeid d) invitere innvandrernetttverk i samarbeid da de besitter kompetanse, kulturforståelse nødvendig for godt integrasjonsarbeid e) bygge felles forståelse om utfordringer. Barrierene er at integrering tar tid, manglende kunnskap og skepsis mot frivillig arbeid

Frivillighetens rolle i et folkehelseperspektiv, er i form av egenverdi og tjenester/tilbud som organisasjonene produserer for omgivelsene (*Kilder til livskvalitet, Regional folkehelseplan for Nordland 2018-2025*). Det ligger et potensial og merverdi at det offentlige samarbeider med frivillige organisasjoner (for folkehelsen). Frivillige organisasjoner fungerer som drivere i lokalsamfunn som tjenesteytere og ivaretagere av grupperes interesse og behov, og som tilbydere av fritidsaktiviteter innen kultur, idrett, friluftsliv og tro- og livssyn. Frivillighet skaper møteplasser og inviterer alle aldre til å delta etter evne. Deltakelse i frivillige lag og foreninger gir vennskap og mestring, styrker fysisk og psykisk helse, samhold og tilhørighet, samt bidrar til økt selvbilde og robusthet. Forespørsel øker sjansen for deltakelse i frivillighet, men oftest er det de med bredt nettverk og god helse som blir spurt. Det råder en viss usikkerhet hvorvidt frivillig arbeid skaper tillit eller om det er tillitsfulle personer som engasjerer seg frivillig. Det er dog en klar sammenheng mellom frivillig arbeid og politisk engasjement.

Utfordringer knyttet til frivillighet dreier seg om økonomi, rekruttering, lokaler og møteplasser, kompetanse, transport, informasjon og frivillighetssentraler. Satsningsområder innenfor frivillighet bør derfor være knyttet til (de lokale) utfordringene.

4.2.3 Oppsummering av frivillighet

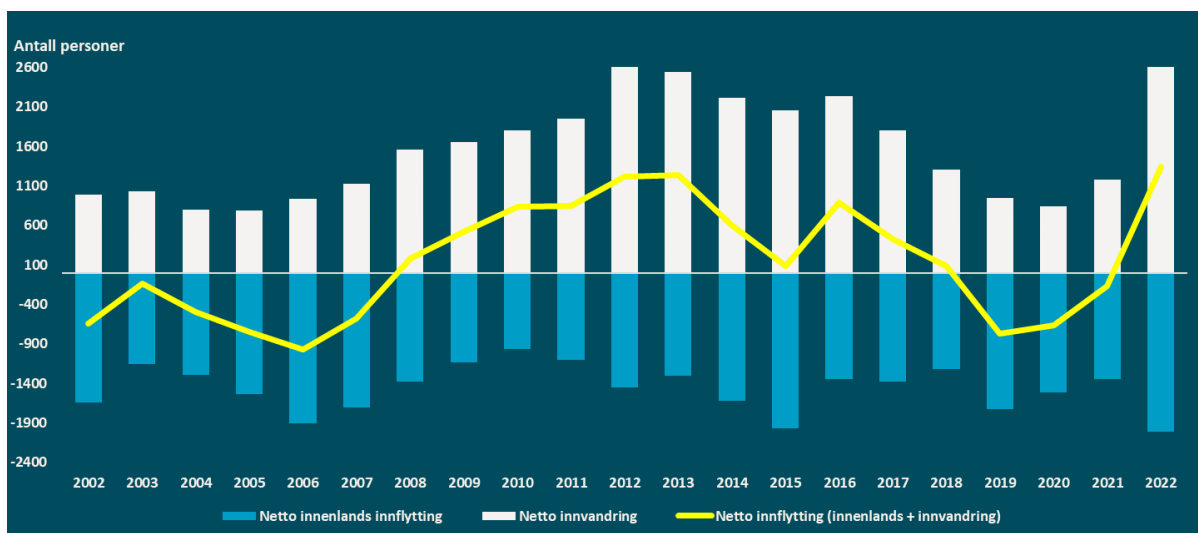
Frivillighet gir helsegevinst og derfor ligger i det offentlige interesse å investere ressurser for å fremme frivillig arbeid. Det ligger også et stort potensial i å rekruttere flere da mange oppgir at de gjerne vil bidra, men ikke vet hvor de skal begynne. Sosiale medier er en god og uformell vei inn for å

rekruttere flere frivillige da terskelen er lavere for å informere, koordinere og hvor graden av frivillighet kan variere utfra tid og muligheter for den enkelte.

4.3 Tilflytting og rekruttering

4.4 Fraflytting er en av de store samfunnsutfordringene i Nordland

Antallet mennesker som velger å bosette seg og jobbe i Nordland er av stor betydning for den videre utviklingen av fylket i årene fremover. Befolkningsutviklingen i Nordland peker fortsatt i feil retning selv om innbyggertapet ser ut til å flate ut. I 2022 hadde fylket en positiv netto innflytting på grunn av flyktninger fra Ukraina, se figur 4-4. Nordland opplevde en befolkningsvekst på 0.2 prosent i 2022 men dette er lavt sammenliknet med veksten på landsbasis, som lå på 7.5 prosent (*Indeks Nordland, 2022*). I tillegg består befolkningen av stadig flere eldre, ytterligere forsterket av unge voksnes fraflytting. Fylket og landsdelen står dermed ovenfor en stor utfordring som må møtes på flere måter. Arbeidslivet må for eksempel tilrettelegges for at eldre kan stå i arbeid lengre, arbeidstagere må inneha og opparbeide seg kompetansen for fremtiden, og de som står utenfor arbeidslivet må inkluderes. Videre er det også nødvendig å arbeide med rekruttering av arbeidskraft.

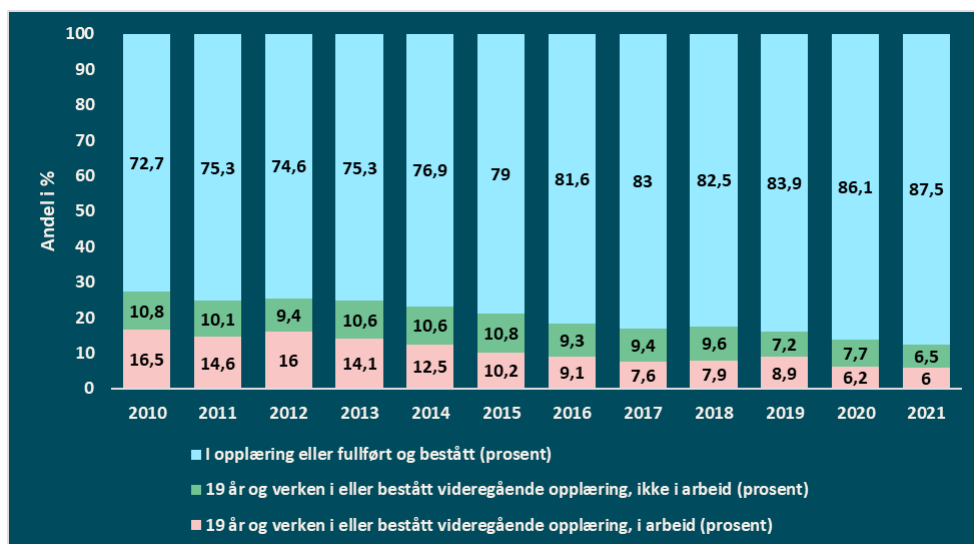
Figur 4-4 Netto innflytting til Nordland 2002 – 2021 (SSB, 2022)

Tilflytting- og rekrutteringsutfordringene er større i de nordligste fylkene sammenliknet med resten av landet. Mye av årsaken ligger i regionale stramheter og små arbeidsmarked. Færre jobb- og karrieremuligheter gjør steder mindre attraktive. Store geografiske avstander samt at kompetent arbeidskraft bare delvis følger etterspørselen (inkludert arbeidsinnvandring fra utlandet), bidrar også til utfordringer med tilflytting og rekruttering (*Regional kompetansestrategi for Nordland: datagrunnlag og diskusjoner, 2020*).

Det er vanskelig å forutse kompetansebehovet på lang sikt, blant annet antyder SSBs prognoser fra 2020 at etterspørselen etter yrkesfaglig videregående opplæring øker mer enn tilbudet, og den demografiske utviklingen vil gi et økende behov i helse- omsorgssektoren. Samtidig vil digitalisering og automatisering endre behovet for kompetanse i fremtiden.

Utenforskap og svak kompetanse er gjensidig forsterkende; ungdom med lav kompetanse og mange som ikke fullfører videregående skole sliter med innpass i arbeidsmarkedet, det samme gjør innvandrere, og dette blir en barriere for inkludering i samfunnet. Av figur 4-5 kan man likevel se at

det er en positiv utvikling de siste 10 årene i og med at andelen som fullfører videregående skole har økt og andelen som ikke har fullført videregående skole og ikke er i arbeid har minket. Det er derfor viktig å tilrettelegge for opplæring og kompetanseheving. Arbeidslivet er en viktig læringsarena med tanke på endring i arbeidsoppgaver grunnet teknologi, innovasjon og nye arbeidsmetoder.

Figur 4-5 Status for 19-åringer i Nordland (Utdanningsdirektoratet, 2021). Statistikken brukes for å gi et bilde på utenforskap

Det er interesse og behov for kunnskap om tjeneste- og samfunnsutvikling. Analyser innen tettstedsutvikling kan initiere tiltak med positive effekter på innbyggertallet. Attraktivitetsmodeller kan peke på hovedtyper av attraktivitet som bør satses på. Attraktivitet defineres som et steds evne til vekst utover strukturelle forhold, det vil si vekst innenfra og fra stedet selv. Flere faktorer bidrar til å skape attraktivitet for bedrift, besøkende og boende med tanke på omdømme, areal, ameniteter (goder ved et geografisk sted), stedsindentitet og kultur, samarbeids- og endringskultur, og kontekst (*Attraktivitet og verdiskaping – mulige sammenhenger, 2016*). Stedets attraktivitet har betydning for lokalsamfunns utviklingsmuligheter, ergo hvilke tiltak det offentlige bør støtte for å stimulere til positiv utvikling. Utgangspunkt og geografisk lokalisering er av betydning for hvilke attraktivitetstiltak som gir best effekt.

4.4.1 Erfaringer fra prosjekter tilknyttet tilflytting og rekruttering

Analyser og kunnskap om eget sted og flytteprosesser må ligge til grunn for arbeidet med å tilrettelegge for bosetting. Kommuner med mål om økt innbyggertall må aktivt drive tilflyttingsarbeid og ha et godt mottaksapparat. Videre må rekrutteringstiltak i kommunen bygge på reelle behov og skje i samarbeid med næringsliv, frivillighet og innbyggere.

Det er viktig å finne et steds kvaliteter, deretter målgruppen - hvilke tilflyttere trengs? Det er en kommunikasjonsfeil å fokusere på

Relevante prosjekter:

- Regionale traineeordninger (2021)
- Unges motivasjon for å bo i distriktene (2021)
- Småbyutvikling i Distrikts-Norge, oversikt over litteratur og eksempler (2021)
- Tettstedspakker for attraktiv, klimavennlig og bærekraftig tettstedsutvikling (2022)
- Tilflytnings- og rekrutteringsarbeid i distriktene – kunnskapsoppsummering (2020)

befolkningsnedgang hvor budskapet er at dette ikke er sted for fremtiden. Ofte er det tilbakeflyttere som får mest oppmerksomhet til tross for at tilflyttere og innvandrere er den største gruppen som står for befolkningsvekst. Et endret fokus på å beholde «videreflytterne» synes å tjene befolkningsutviklingen (fokuser på «å bli her» i stedet for «flytt hit»).

Arbeid er ofte den viktigste årsaken til at folk flytter. Stedskvaliteter, familie og nettverk har også betydning for tilflyttere, samt om de blir værende. Det er derfor viktig å synliggjøre jobbene. Eventuell boligmangel kan bremse utviklingen, og 25 prosent av distriktskommuner i Norge oppgir for få boliger som årsaken til rekrutteringsutfordringer (*Tilgang på boliger i distriktene og rekruttering av arbeidskraft, 2020*). Mangfold i boligtyper er også viktig da det tiltrekker ulike målgrupper.

Kommunene opplever at bosted er like viktig som arbeidsgiver og flere innfører tiltak for å tiltrekke nye innbyggere, som lav/ingen eiendomsskatt, og lave kommunale avgifter. Det er usikkert hvilken effekt dette har på tilflytterne. Det er enklere å få personer med tilknytting til kommunen eller landsdelen til å flytte eller bli værende i regionen, og derfor er det viktig med gode utdanningstilbud i mindre sentrale strøk. Ved bruk av store ressurser på rekruttering er det relevant med langsiktig perspektiv. En statlig sentraliseringspolitikk er uheldig for å opprettholde bærekraftige samfunn i lite sentrale områder i Nord-Norge, og det etterlyses flere desentrale tilbud med muligheter for kombinasjon av jobb og studier. Et relevant og godt opplæringsstilbud er en forutsetning for å rekruttere og beholde arbeidskraft.

Trivsel og sosiale relasjoner, velkomstbrev og pakke, hjemmeside rettet mot innflyttere, velkomstmøte, velkomstverter, fadderordning, og samarbeid på tvers av organisasjoner er tiltak som bør rettes mot tilflyttere. Ved svak stedstilhørighet bør man jobbe med nettverk og inkludering i lokalsamfunn. Tilhørighet og medvirkning er viktig for unge. Denne gruppen bør involveres av kommunen for å påvirke utvikling av lokalsamfunnet. Kampanjer med bilder av flott natur har liten effekt. Det er også observert ulik strategi i privat og offentlig næringsliv, men det viktige er å selge inn stedet, ikke bare jobben, og her kan innbyggere benyttes som lokalt vertskap og ambassadører.

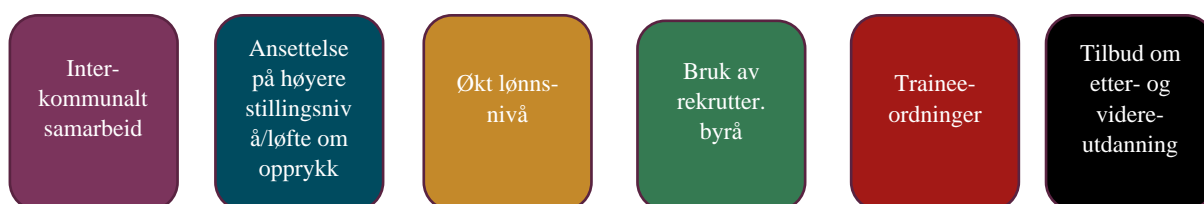
Rapporter som evaluerer rekrutteringsprosjekt og tiltak i Nordland viser til enkelte tiltak som ser ut til å fungere (*Regionale traineeordninger (2021)*, *Bolyst – innsats for økt stedstilhørighet gjennom prosjektbasert lokal samfunnsutvikling (2015)*, *Nytt temahefte om tilflytting (2014)*, *Tilflytting for enhver pris? (2013)* *Med håp og engasjement – en kunnskapsstatus (2011)*):

- Trainee-program
- Forankre tilflyttingsarbeid og tiltak i kommunens konkrete behov, utfordringer og ressurser
- Spesifisere målgruppe og tenke bredere for å iverksette riktige tiltak
- Tilpasse budskap til målgruppe og målgruppens behov (dette krever analyser av tiltak)
- Samarbeid, koordinering av utfordringer og ressurser mellom kommune, arbeidsgiver og utdanningsinstitusjonene
- Oversikt og plan for rekruttering
- Samarbeid over konkurranse mellom lokale- og regionale arbeidsmarked
- Arena og møteplasser for erfaringsutveksling, mobilisering og politikkutforming er av betydning for fagmiljø
- Mobilisering og forpliktende involvering, helhetlig og strategisk arbeid er sannsynlige suksesskriteria for kommuner
- Lokal tilpasning og kunnskapsbaserte prosjekt
- Kurs og opplæring på bedriftsnivå
- Tilrettelegge for at familien trives
- Integrasjon av arbeidsinnvandrere, flyktninger med familie gjennom møteplasser og arrangement for tilflyttere
- Formidling og personlig veiledning med kommune som vert med lokalt nettverk for jobb/bolig gjør at tilflyttere føler seg velkommen
- Informasjon gjennom nettsider, brosjyrer om muligheter ved tilflytting, bolig, arbeid, fritid er indirekte markedsføring for å synliggjøre og informere og kan ha en effekt på de uten tilknytting til stedet, dog er det viktig å ikke overselge
- Vertskapsprosjekter, kulturkompetanse og opplæring ved ansettelse kan være vellykket, men vanskelig å måle effekten av disse tiltakene

Tabell 4-2 Rekrutteringstiltak som har vist seg å virke

I perioden 2003-2013 drev 80 prosent av distriktskommuner tilflyttingsarbeid med mål om å inspirere gjennom blant annet omdømmebygging og promoteringskampanjer (*Drømmen om å bli flere, 2013*). Effekten av omdømmebygging holdning- og atferdsendring er både krevende og vanskelig å måle.

Det er krevende å måle effekten av tiltak for rekruttering og for å beholde arbeidskraft. En sannsynlig årsak er at kommunene ikke gjennomfører eksplisitte målinger og evalueringer for å vurdere virkningen av tiltakene. Likevel er enkelte tiltak mer vellykket enn andre med tanke på rekruttering av arbeidskraft, se figur 4-6 (*Kartlegging og vurdering av lokale ordninger for å beholde og rekruttere arbeidskraft i Nord-Norge, 2020*):

Figur 4-6 Tiltak som har vist seg å være vellykket

En stor andel midler brukes på bo- og blilyst, men det er forholdsvis få evalueringer av effekten av de mange tiltakene. En evaluering bør inneholde ekspert- og egevaluering i tillegg til vitenskapelig sammenstilling, for spredning og utvidelse av kunnskapsgrunnet.

Traineeprogrammene er viktig for rekruttering og tilflytting av unge med høy kompetanse til Nordland og Nord-Norge.

Evalueringen av to gjennomførte traineeperioder (2011 og 2021) viser at 3 av 4 vurderer arbeid i en traineebedrift som attraktivt, og at 2 av 3 unge med høy kompetanse blir og vil bosette seg langsiktig i distriktene etter endt trainee-stilling. 59 prosent blir boende etter 3 år.

Bilde 1 Kull 13/14 Trainee Salten, Foto: Marthe Mølstre

Erfaringer fra små distriktskommuner i perioden 2012-2021 viser at tilknytning til regionen er av betydning for rekruttering av traineer. Stillingsinnhold og stedets attraktivitet påvirker også motivasjonen. Struktur på finansiering og medlemsrekruttering påvirker prioriteringer og langsiktighet. Det er ofte mange søkere, men få stillinger som innebærer et potensial i å mobilisere flere bedrifter. I kommunene ligger det også et utnyttet potensial å delta i trainee-ordninger da det foreløpig er begrenset rekruttering i kommunal virksomhet (mest innen helse- og omsorgssektoren).

Relevant arbeid, attraktivitet til stedet, trivsel og fritid, muligheter for faglig og sosiale nettverk, karriereutvikling, sosial- og familietilknytning samt partnerrekruttering er viktig for langsiktig bosetting av traineer.

Regionale trainee-program tilrettelegger for samarbeid mellom offentlig og privat næringsliv og bidrar positivt til regionens omdømme. Å synliggjøre muligheter i lokale arbeidsmarked er utslagsgivende for rekrutteringen. Tilknytning til regionen er av betydning for bedrifter, men ikke traineer; å fokusere på kompetanse gir en bedre rekruttering. Bedrifter deltar i trainee-program for å ta et samfunnsansvar, bygge omdømme og rekruttere ung arbeidskraft. Indirekte ringvirkninger av trainee-program er økt potensial for verdiskaping, synliggjøring av bo- og karrieremuligheter, nye nettverksarenaer, privat-offentlig samarbeid, og et kontinuerlig fokus på rekruttering til regionen.

Bolystprogrammet (2009-2013) har bidratt med positiv aktivitet innen bolig, kompetanse og informasjon/veiledning.

Gjennom prosjektene i programmet har mange aktører blitt involvert, som er positivt. Statlige virksomheter, næringsliv, frivillige organisasjoner, skoler, kunnskapsmiljø og fylkeskommunen har blitt engasjert og involvert av programmet som trolig har medført økt stedstilhørighet. Målgruppen for programmet har vært lokalbefolkningen, de unge og tilflyttere som de viktigste. Programmet har også bidratt til å utløse ytterligere tilskuddsmidler.

Mangelfull rapportering gjør det vanskelig å evaluere innsatsene av Bolystprogrammet (e.g. møteplasser). Evalueringen av programmet i 2015 viser til tiltak, men hevder det er for tidlig å se resultater – det er et behov for videre evaluering hvorvidt Bolystprogrammet har satt varige spor og hvilke. Det er sannsynlig at prosjektene har bidratt til økt stedstilhørighet, men verdien øker ved sterkere føringer innenfor hvilke tema det skal settes inn tiltak mot og hvor innsatsen er mer målrettet. Å prioritere innvandrere samt tilflyttere er hensiktsmessig. Utforming av en resultatkjede for effekter kan gjøre innsatsen mer målrettet og forenkle evalueringen. Åpenhet av programmet bidrar til lokale tilpasninger og tillit til kommunens egen kunnskap om hvordan drive lokalt utviklingsarbeid

Utkant og tettstedsprogrammet (1997-2005) har resultert i ny kunnskap og kompetanse om arbeidsmåter, prosesskompetanse, arbeidsmetodikk, fysisk planlegging og gjennomføring.

Videre har programmet medført økt kunnskap om hvordan drive utviklingsarbeid, bedret arbeidet på tvers mellom kommunesektorer og samarbeid med andre offentlige etater, ildsjeler og frivillige. Programmet har økt stoltheten til stedet, stedsidentitet og attraktivitet. Økt samarbeid innen reiseliv og kultur er også et resultat av programmet. Fylkeskommunen som støttespiller har vært avgjørende, og det er verdifullt å være med i et program med tanke på fokus rundt utviklingsarbeid relatert til kapasitet og ressurser, kunnskap gjennom selvanalyse og nettverk.

De hovedsakelige læringspunktene fra programmet er:

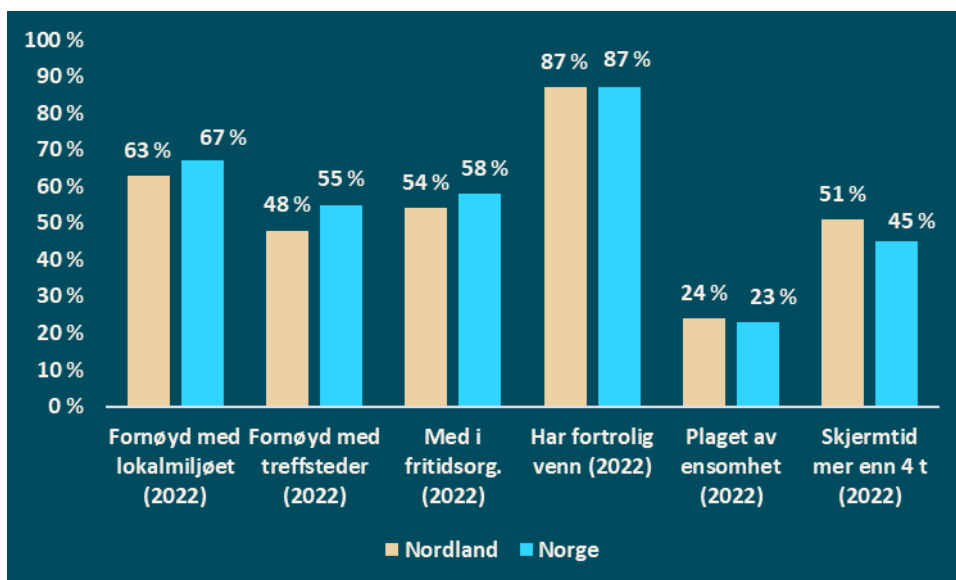
- Forankring og langsiktig tenking for å gå fra idé til daglig utviklingsarbeid
- Engasjement og evne for nye tanker og arbeidsmåter
- Tydeliggjøre mål og hensikt
- Ta utgangspunkt i positive, allerede igangsatte prosjekt
- Etablere langsiktige kontakter og samarbeidspartnere i utviklingsarbeid
- Tett samarbeid mellom ulike grupper i egen befolkning
- Utviklingsarbeid tar tid og krever innsats i form av tid og økonomi, det er essensielt at alle drar i samme retning

Ungdom ønsker jobbmuligheter og en fleksibel hverdag.

Distriktsungdom preges av tilhørighet, slektskap, og bredere deltagelse i organiserte fritidsaktiviteter. Mange oppgir en opplevelse av samhold, likhet og inkludering. Likevel rapporterer flere også om negative opplevelser som mobbing, mistriksel med lokalmiljøet, dårligere opplevd helse og selvbilde, se figur 4-7. De sosioøkonomiske forskjellene er mindre, men kjønnsforskjellene er større i distriktene. Heteroseksuelle unge i distriktet (med norske foreldre) er mer motivert for å bo i distriktet grunnet opplevelsen av større muligheter, sterkere sosiale normer og en generell positiv holdning til distriktet. Viktige verdier er blant annet naturen, lokalsamfunnet, enebolig, lite press, oppvekstmiljø fremtidige barn og trygghet. Negativ holdning til distriktet kjennetegnes blant annet av mangel på kollektivtilbud, dødt sentrum, få jobbmuligheter og fravær av et godt sosialt liv.

Funn og hovedbudskap fra småbyutvikling i Distrikts-Norge (2021) viser at tilgjengelighet gjennom bedre kollektive transportløsninger til og fra regionen er viktig for unges motivasjon for å bo i distriktene. Det samme gjelder jobbtillgjengelighet- og muligheter, deltakelse i kultur- og fritidsaktiviteter, og skoletilbud. Godt utbygd digital infrastruktur er relevant da dagens ungdom ønsker en fleksibel hverdag. Digitalisering øker tettsteders bærekraft. «Tettstedspakker» som parkeringsstrategier og tilrettelegging for gang/sykkelvei mellom sentrum om omliggende boligområder kan også bidra til bedre samordning, helhetlig tettstedsutvikling og økt gjennomføringskraft i utvikling av attraktive, inkluderende og klimavennlige tettsteder.

Bygdepakker med incentivordninger for små- og mellomstore byer finnes ikke i per i dag og dette kan bidra med å samordne og forplikte aktører. Attraktive byer med levende sentrum handler om å utvikle urbane kvaliteter i småbyer og tettsteder for å tiltrekke og holde på kompetanse, spesielt unge voksne og kvinner (*Småbyutvikling i Distrikts-Norge, 2021*). Det finnes gode forutsetninger for helhetlig grep om stedsutvikling i små byer og tettsteder: kort vei mellom folk og hverdagsfunksjoner, kunnskap og tradisjon for samarbeid mellom frivillig sektor, kommune og næringsliv.

Figur 4-7 Indikatorer for fritid og nærmiljø, unge, 2022 (Ung Data og FHI)

Botilbud, boligmarked, næringslivet og kommunen i skjønn forening

Tettstedsutvikling og strategier for arealbruk, lokalisering og senterutvikling henger sammen. Gode bostadsstrategier er viktig for befolkningsvekst og utvikling av næringslivet i små kommuner. Videre er det kommunene som forvalter plan og utviklingen opp mot næringslivet og dette må ses i sammenheng med boligutvikling, inkludering, stedsutvikling og tilflytting. At næringsliv og kommune jobber sammen for boligutvikling er viktig med tanke på rekruttering av arbeidskraft.

I rapporten *Småbyutvikling i Distrikts-Norge* fra 2021 kommer det frem at kommunens rolle som forvalter, tjenesteprodusent og entreprenør må ses i sammenheng for å forstå behovene og kartlegge forventningene. Økonomiske hjelpemidler (næringsfond), prioritering av entreprenørrollen og utviklingsprogram er spesialiserte funksjoner i småbyen som næringslivet i mindre steder behøver for videre utvikling. Kompetanse og kompetansearbeidsplasser med tilgang på arbeidsplasser, opplæring og utdanningstilbud er avgjørende for at ungdom bosetter seg. Regionale trainee-ordninger gir gode rekrutterings- og bostettingeffekter. Innvandrere er en betydelig ressurs, men individet og kommunene får lite uttelling for tidligere utdanning. Da er det viktig med tilbud om videregående skole for å bygge på og komplettere utdanningen som vil styrke både arbeidskraft- og bosettingspotensialet.

En offensiv og statlig lokaliseringsspolitikk er sentralt for et attraktivt og variert arbeidsmarked. Nedlegging av statlige og regionale arbeidsplasser svekker bostadsattraktiviteten. Fremtidige arbeidsmuligheter er viktig for ungdom. Et lavterskeltilbud om psykisk helsehjelp for ungdom er viktig, og interkommunalt samarbeid for økt kompetanse og kapasitet kan være en løsning. Regionalt samarbeid med tillit, ledelse, og forankring er en forutsetning for å lykkes, hvor møter og nettverk bedrer samhandlingen og øker utviklingstakten, men som også binder opp knappe ressurser. Regionalparkarbeid - det vil si et organisatorisk grep for bærekraftig samfunnsutvikling som også forebygger naturforvaltningskonflikter - kan for eksempel samordne arbeidsinnsats, merkevarebygging, øke engasjementet, realisere infrastruktureltiltak og skape nye møteplasser.

Strategi og tiltak er nødvendig for verdiskaping.

Vekststrategi er en vanlig tilnærming i kommuner med befolkningsnedgang og inkluderer markedsføring, stedsutvikling, entreprenørskap og samspill for å fremme vekst. Det eksisterer ingen forskning på helhetlige tilpasningsstrategier, og det er lite samarbeid innen planlegging av strategier som er en svakhet da mange kommuner mangler kunnskap og kompetanse. Sammenslåing av kommuner kan øke inntekter, styrke institusjonell kapasitet via medvirkning og nettverk, og bidra til nye løsninger andre kommuner kan ha nytte av (e.g. innen eldreomsorgen) (*Kommuner med befolkningsnedgang, 2020*).

Periferiregionene viser høyeste prosentvise verdiskapningsvekst per sysselsatt. Verdiskaping per sysselsatt er også større i befolkningsrike kommuner enn kommuner med få innbyggere. Arbeidsplasser er primære drivere for flytting, men lite forskning undersøker hvorvidt det å tiltrekke seg folk gir effekter på arbeidsplassvekst og verdiskaping. Videre er det usikkert hvilke tilretteleggende tiltak knyttet til omstillingsprogram som gir best resultat for økt verdiskaping – dette må tilpasses hvert enkelt steds spesifikke utfordringer. Arbeidsplassvekst gir ikke nødvendigvis verdiskapingsvekst og det er ingen entydig sammenheng mellom endring i verdiskaping og flytting (*Sammenhenger mellom stedsattraktivitet og verdiskaping, 2016*).

Videre forskning og analyser bør innebære hvordan en satsning på attraktivitet kan tiltrekke ulike typer arbeidskraft eller skape arbeidsplasser. Innbyggeren er også en kilde til innovasjon og utvikling

av ressurser, og personer som bidrar til utvikling av samfunn og næringsliv bør studeres nærmere - hva skal til for langsiktig og varig bosettelse, hva foretrekker de i sitt lokalmiljø etc.

Per i dag eksisterer det heller ingen fylkeskommunale evalueringer av strategier/planer mot vedvarende befolkningsnedgang, og det er generelt lite helhetlige strategiske grep for å tilpasse seg nedgang i befolkningen. Strategier og planer på fylkeskommunalt nivå burde finnes med tanke på tiltak for å øke befolkningsveksten i Nordland.

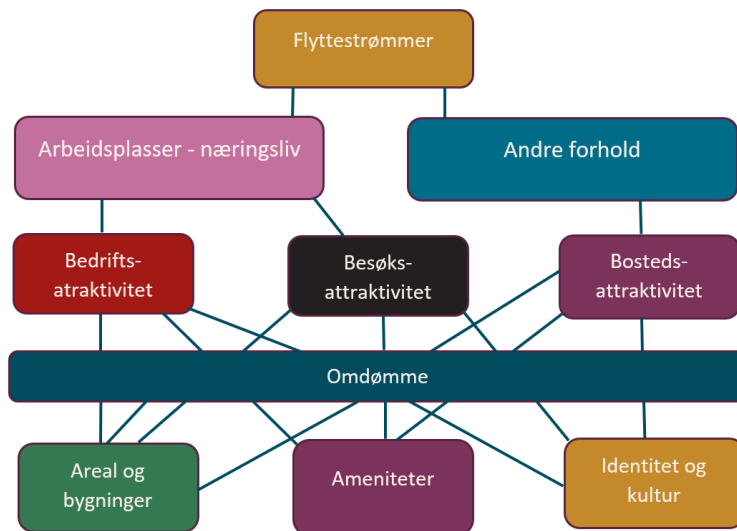
Programteori er utviklet for å bedre vurdere resultat og effekter av innsatser, samt å måle utdelte midler mer presist. Fire kategorier er involvert i hva som skaper attraktivitet: bygninger og areal, ameniteter (fysiske kvaliteter og tilbud ved et sted), stedsidentitet og kultur, samt omdømme med ulike tiltak innen hvert område (bedrift, besøk og bosted) (*Programteori for attraktivitet, 2013*).

4.4.2 Oppsummering tilflytting og rekruttering

Tilflytting og rekruttering er et sammensatt tema hvor flytteårsak, lokale forhold og tilfeldigheter spiller inn. Satsningsprogram som trainee-programmet virker, men tiltakene må forankres gjennom planer og strategier og være rettet mot definerte målgrupper. Fellestrekk for kommuner som lykkes er stedets utviklingskultur (offensiv og optimistisk), sentrale aktørers evne til å gripe anledninger som byr seg, og handlingsrommet til ildsjeler og innovatører i offentlig sektor, privat næringsliv og sivilsamfunn. Det er folk som skaper steder, men arbeid, bostad, fritid, møteplasser og frivillighet bidrar til å bygge stedstilhørighet.

4.5 Steds- og samfunnsutvikling, bolig og trivsel

Stedsutvikling rommer en lang rekke tema som er avgjørende for å skape livskraftige lokalsamfunn, og henger tett sammen med rekruttering og tilflytting. Både bolig, arbeid, fritid, inkludering, klima og miljø påvirker utviklingen av steder, og der vi bor har stor betydning for vår helse og livskvalitet, se figur 4-8. Lokalsamfunnene må derfor utvikles slik at de fremmer gode liv for innbyggerne. Arbeidet med stedsutvikling speiler samfunnsendringene på et overordnet nivå og har variert opp gjennom tidene. Fra 2000-tallet ble det mer vanlig å snakke om attraktiv stedsutvikling for å holde på og tiltrekke arbeidskraft og skape befolkningsvekst (hindre fraflytting). I dag fokuseres det på sosial- og miljøvennlig, bærekraftig stedsutvikling, mye grunnet utfordringene samfunnet står ovenfor.

Figur 4-8: Stedsutvikling er sammensatt og en rekke ulike faktorer har gjensidig påvirkning på hverandre (Fagrapport stedsutvikling, 2019)

4.5.1 Om stedsutvikling i Nordland

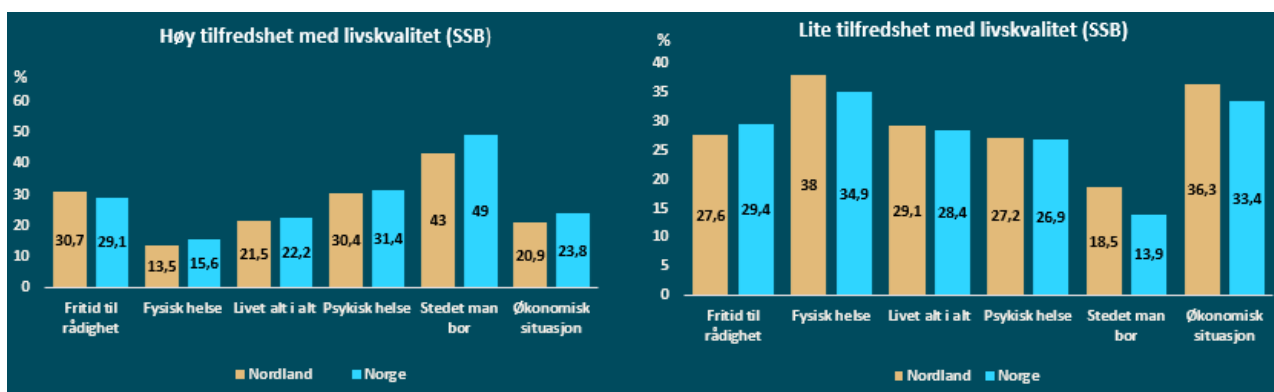
Det er store regionale forskjeller innad i Nordland med tanke på befolknings sammensetning. De fleste bor og bosetter seg i sentrumskommuner (71 prosent, *Indeks Nordland, 2022*) og sentraliseringen ser heller ikke ut til å minke. Lav befolkningsvekst medfører at kommuner må innføre tiltak for å øke tilflytningen til sine kommuner. Satsning på stedsutvikling bidrar til økt attraktivitet, trivsel, tilflytting og sånn sett mer penger til drift av hver enkelt kommune. Fylkeskommunen er en viktig samarbeidspartner for kommunene som tilfører kompetanse rundt stedsutvikling. I Nordland har fylkeskommunen vært involvert i flere nasjonale og regionale satsninger for stedsutvikling, se tabell 4-3 for en oversikt.

Befolkningsutviklingen er en funksjon av netto fødselsoverskudd, tilflytting og innvandring. Arbeid og familie begrunner bostedsvalg, mens bolig, miljø og sted er mindre vektlagt som motiv for å bli værende i Nordland, sammenliknet med resten av landet (*Flytting gjennom livsløpet 2015*). Videre, er arbeid mer enn bolig en motivasjon for å bli, som har sammenheng med avgrensede arbeidsmarkeder og færre pendlermuligheter enn ellers i landet. Likevel påvirker egenskaper og kvaliteter ved stedet også trivselen og om folk blir værende.

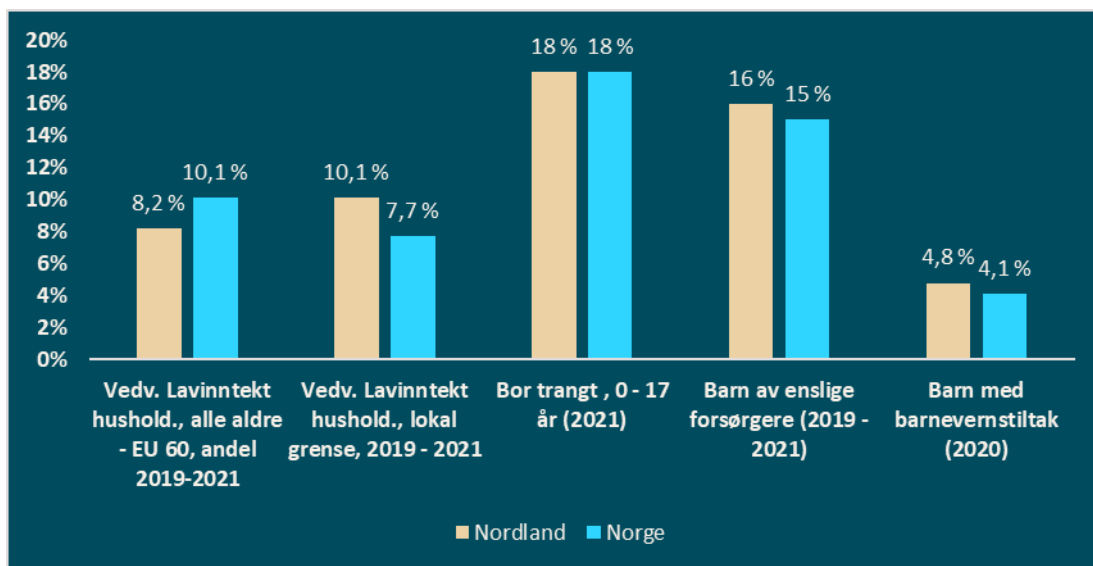
Bomiljø og nabolag, sentralitet og et variert arbeidsmarked, gode tjeneste- og velferdstilbud, god kommunikasjon, kultur og opplevelser, emosjonell stedstilhørighet, et levende sentrum, uformelle møteplasser, urbanitet, og et levedyktig næringsliv er faktorer som spiller inn ved valg av sted å bo (*Boligpreferanser i distriktene, NIBR 2014*). Generelt trives befolkningen i Nordland med hvor de bor og fritiden til rådighet (SSB, 2022), og er minst fornøyd med fysisk helse og økonomisk situasjon, se figur 4-9 og 4-10. De som er minst fornøyde er også de som bor utenfor sentrale strøk.

Relevante prosjekter:

- Kartlegging og vurdering av lokale ordninger for å beholde og rekruttere arbeidskraft i Nord-Norge (2020)
- Evaluering av utviklingsprogrammet for byregioner (ByR) (2018)
- Hva har småkommunene fått ut av Byregionprogrammet (2020)
- Attraktivt - for hvem (2020)

Figur 4-9 Indikatorene for tilfredshet med livet (SSB, 2022)

Figur 4-10 Indikatorer på levekår (FHI, 2022)

4.5.2 Erfaringer fra prosjekter om stedsutvikling

Om man lykkes med stedsutvikling vil det bidra til å skape fellesskap gjennom inkludering, tillit, trivsel, identitet og tilhørighet. Et levende sentrum med miks av handel, bolig, service og tjenester vil også tiltrekke yngre tilflyttere som igjen vil sikre fremtiden og skape langsiktig bo- og billyst (*Attraktivt for hvem, Møre og Romsdal fylkeskommune og Distriktssenteret, 2020*).

Regionale og nasjonale tiltaksprogram NFK har deltatt i	År	Kommuner involvert
GNIST	2020-	Sortland
Byregionprogrammet	2014-2018	Harstad-regionen, Øst-Lofoten, Ofoten, Bodø-Salten-regionen, Rana-regionen, Alstahaug-regionen
Småkommuneprogrammet	2013-2014	Lurøy, Moskenes, Grane, Hattfjelldal (småkommuner), Vestvågøy, Rana, Vefsn (mentorkommuner)
Boligetablering i distriktene	2011-2018	Gildeskål, Herøy
Lokal samfunnsutvikling i kommunene (LUK)	2009-2014	Alle kommuner i Nordland
Bolystprogrammet	2009-2013	Nesna, Vesterålen, Tjeldsund, Hamarøy, Herøy, Moskenes, Meløy, Fauske, Gildeskål, Grane, Hattfjelldal, Flakstad, Træna, Nesna, Steigen, Hemnes, Beiarn, Andøy, Dønna, Hadsel, Vesterålen (regionråd)
Nasjonal småsamfunns-satsning	2006-2010	Tysfjord, Andøya
Stedutviklingsprogrammet (BLEST)	2006-2010	Leland i Leirfjord
Kvinnesatsingen	2004-2012	Alle kommuner i Nordland
Tettstedsprogrammet	2001-2005	Hadsel, Hattfjelldal, Gildeskål, Vefsn

Tabell 4-3 Regionale og nasjonale tiltaksprogram som Nordland fylkeskommune har deltatt i

Positive ringvirkninger av boligsatsninger er økt bostedsattraktivitet, lokal tilhørighet, motvirkning av sosial isolasjon, inkludering av arbeidsinnvandrere, kort vei til fritidstilbud, møteplasser og servicefunksjoner. Økt kompetanse styrker også kapasiteten til kommunen som samfunnsutviklere (*Samfunnsvirkninger av boligpolitikk, NOVA, 2017*).

Suksess oppnås når folk med ulike interesser og kompetanse samarbeider i tillitsfulle nettverk og deler kunnskap med hverandre. Kunnskap om forholdet mellom mennesker og steder forekommer, men kun et fåtall studier undersøker sammenhengen mellom gruppesamarbeid og videre stedsutvikling.

Råd om tiltak vil variere mot hvem rådene er rettet mot. Næringslivet i små lokalsamfunn er for eksempel avhengig av rekruttering av arbeidskraft hvor strategier er avgjørende, også med tanke på økt tilflytting til kommunen. Her er det viktig med økonomisk investeringsvilje fra næringslivet. Fast bosetting krever tilgang på boliger. Tilgang til økonomiske virkemidler som begrenser bedriftens kostnader og risiko ved å involvere seg i boligbygging, kan være et tiltak rettet mot bedrifter i kommuner med usikkert boligmarked. Kommunen på sin side kan bidra med informasjon om finansielle muligheter for boligetablering. I tillegg må kommunene forankre sine tiltak i planer og strategier, de må kartlegge og analysere boligmarkedet, men dette krever kompetanse.

Omdømmebygging som tiltak for stedsutvikling er viktig, men krevende. Konkrete og kunnskapsbaserte råd er vesentlig og kommunen bør derfor jobbe strategisk og forskningsbasert for å øke trivsel og tilflytting, noe som vil utvikle stedet videre. Kompetanse er nødvendig for stedsutvikling, og god lokal samfunnsutvikling må bygge på kunnskap og analyser.

Strategisk arbeid for kommunene med tanke på stedsutvikling oppsummeres på følgende måte i *Attraktivt for hvem – hefte om fremtidens stedsutvikling (2020)* og *Omdømmebygging: ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante bidrag i perioden 1999-2009 (2009)*:

- Med tanke på oppstart, organisering og idémyldring er tidlig involvering av målgrupper, ansvarliggjøring og forankring relevant. Få folk engasjerte politisk og senk terskelen for deltakelse
- Kartlegg interessenter, sikre medvirkning og organisering av samarbeid gjennom involvering av relevante aktører og innhenting av kapital
- Forskning og kunnskap: hvordan oppfattes stedet ut- og innvendig?
- utfordringer og muligheter: hva ønsker ungdommen, hvilke ressurser finnes?
- Utforming av merkevareidentitet og synliggjøring: bruk forskning for utforming av kjernebudskap og dann en strategisk utviklings- og prosessplan
- Operasjonalisering: koordinering mellom deltakende aktører og utprøving av strategier
- Implementering, evaluering og oppfølging:
- Modell for utvikling av strategi med 4 steg fra registrering av lokale ressurser (lokal natur, kultur og kunnskap) til identifisering av reaksjoner fra markedet.
- Virtuell medvirkning
- Mangfold og takhøyde
- Langsiktig og målretta jobbing, men husk å teste, realisere, begeistre og feire underveis. Ta med næringsliv, innbyggere, gårdeiere, organisasjoner (frivillige, ildsjeler), media, kommune, fylkeskommune og stat
- Involver ildsjeler som samfunnsutviklingsaktører. Disse kan styrke kommunenes utviklingskapasitet og kompetanse. Ildsjeler drives av utvikling av eget lokalsamfunn i tillegg til engasjement for en spesiell sak og deres allsidige kompetanse er en ressurs

Videre, er det i dag helt nødvendig å benytte seg av digital markedsføring og stedsprofilering for stedsutvikling. Konkrete råd innebærer blant annet:

- Bygg profilering på noen utvalgte tema, det som er spesielt ved stedet
- Forankre informasjon og imagebygging i sannheten, budskapet må være troverdig
- Fokuser både på historien og nåtid i profilering av stedet
- Synliggjøre lokal mentalitet gjennom positiv handling og praksis (e.g. ildsjeler og deres arbeid)
- Godt mottatte tilflyttere er gode ambassadører
- Bruk gode satsninger som eksempler (e.g. tradisjoner for samarbeid/utviklingsarbeid)
- Slagord og visjoner basert på realiteter
- Tilbud rundt regionen er viktig å få frem
- Lokalpatriotisme som ressurs
- Ulike målgrupper krever ulike budskap. Legitimitet i prosessen krever medvirkning fra mange ulike stemmer

Vellykkede kommuner viser satsningsvilje og jobber aktivt med å koble sammen aktører.

Enkelte kommuner har lyktes bedre med stedsutvikling enn andre. Nøkkelen til suksess i Herøy kommune for eksempel, har vært å koble politisk ledelse tett sammen med næringslivsrepresentanter gjennom arbeid i styringsgrupper. Påmelding til nasjonale program ga også økt kunnskap og finansielle virkemidler fra Kommune og Moderniserings Departementets satsning på boligetablering (*Husbankens Boligetablering i distriktene 2012-2014*), og medførte byggeboom blant lokal ungdom, barnefamilier og innvandrere.

Målet med Husbankens satsning på **boligetablering i distriktene** (2012-2014) hvor Herøy, Gildeskål og Sørfold deltok, var at tilskuddene skulle bidra med økt kunnskap, kompetanse og erfaringer som også skulle deles med kommunene rundt. I tillegg skulle satsningen gi et økt tilbud av ulike type boliger og stimulere til bevegelse i boligmarkedet. Evalueringen gjennom ulike sluttrapporter viser at målene er oppnådd og at satsningen hadde effekt.

For å skape trivsel og inkludering blant arbeidsinnvandrere og flykninger gjennomførte Herøy i tillegg en rekke konkrete tiltak, som å opprette innvandrerkontor, gi norskopplæring og velkomstpakker, organisere mentorordning og boligbyggerkurs, samt lage møtesteder for innvandrere og lokalbefolkningen hvor frivillige lag og foreninger fikk ansvar for oppfølgingen. Årlige innflytterdager og aktivitetshus samt kommunedelplan for økt bosetting med hovedmål om attraktive trivsels- arbeids- og botilbud ble også innført.

Sortland deltok i prosjektet **Tettstedspakker for attraktiv, inkluderende og klimavennlig stedsutvikling (2018 – 2021)**, et samarbeid mellom både nasjonale aktører og fylkeskommuner. Målet med prosjektet var å utvikle samarbeidsmodeller og tiltakspakker på tettsteders egne premisser, samt utvikle overførbar metodikk for organisering og utvikling av tiltak – såkalte «tettstedspakker». På Sortland ble to tiltak utprøvd med formål å synliggjøre hvordan sentrumsareal kan tas i bruk på nye måter, og slik skape et mer attraktivt samfunn. Prosjektet hadde en stor mobiliserende kraft og medførte et økt engasjement og samarbeid mellom næringsliv og kommune. Likevel er det fokuserte satsninger som muliggjør denne typen prosjekt da kommunen ikke rigget for slike initiativ, selv om potensialet er stort.

Bodø har satset stort på sentrumsutvikling og kultur for å øke byens attraktivitet, konkurransevne og livskvalitet, samt at prosjektet *Ny by - ny flyplass* har bidratt til nytt engasjement og entusiasme i byen. Svolvær har en sterk attraksjonskraft med mange «herlighetsverdier» og en sterk vekst i den globale reiselivsnæringen. Nordnorsk kysturbanisme og en sterk og aktiv frivillig sektor gjør det godt å bo i Svolvær. Henningsvær har på sin side stor attraksjonskraft på besøkende, en sterk kulturnæring og oppegående fiskenæring. Her er godt samarbeid mellom kommune, næringsliv og fylkeskommune, riksantikvar og innbyggerforening avgjørende for god forvaltning av stedets ressurser.

Steder som attraktive og populære reiselivsdestinasjoner skaper også trivsel, og bidrar til at stedet oppfattes som et attraktivt sted å bo. Kommunene bør dermed jobbe aktivt for å øke bevisstheten rundt sin rolle som produkteier, rammesetter, utviklingspartner og vertskap, samt forstå hvordan destinasjonsselskap fungerer i området (*Kommunens rolle i resemålsutvikling, 2011*). Samspill mellom aktører og en felles forståelse for organisering og oppgavefordeling er avgjørende for utviklingen av et helhetlig reiseliv. Å forankre utviklingsstrategier i destinasjon og fylke, forpliktende samarbeidsmodeller og benytte engasjementet i befolkningen gir en bedre utnyttelse av ressurser. Et

kollektivtilbud tilpasset alle er også en viktig del av et samfunn som alle kan trives i. Reduksjon av intern biltrafikk stimulerer byliv, øker attraktiviteten og bidrar til mer klimavennlige småbyer.

Regionale satsninger med mål om økt attraktivitet. Nytte av samarbeidet har kommet gjennom etablering av en felles utviklingsavdeling som samler menneskelige og økonomiske ressurser på tvers av kommuner. Dette har medført større bredde av kompetanse, større utviklingsprosjekt, og gjort det mer attraktivt å jobbe i næringsutviklingsmiljøet. Små kommuner opplever større gjennomslag ved å stå sammen, noe som underletter prosjektkoordinering, og utvikling av felles tjenester. En byregion kan styrke veksten i regionen på lengre sikt gjennom å øke kunnskapen om samspillet og stimulere til samhandling mellom by og omland i byregionene. Alstadhaug, Rana, Harstad og Lurøy deltok i regionale samarbeid og **Byregion-programmet (2014-2018)**.

Det som fremmer nytten av regionalt samarbeid, er når gevinstene av samarbeid er åpenbare. Det er lettere å se gevinst når regionen er en funksjonell arbeidsmarkedsregion. Samlede ressurser muliggjør også større prosjekt, men kommunene må ha en stemme hver, uavhengig av størrelse. Samme type sentralitetsregioner er viktig for vellykket kunnskapsdeling og nettverk. Positive erfaringer med samarbeid fremmer nytten av regionalt samarbeid, men tillit og samarbeidsformer tar tid å bygge. Øremerkede tilskudd øker også utviklingskapasiteten og gjennom en helhetlig tankegang over tid kan man kjøre relaterte prosjekter samtidig.

I evalueringen av Byregionprogrammet (*Hva har småkommunene fått ut av Byregionprogrammet, 2020*) kom det frem at det som fremmer resultat i byregionprogrammet, er:

- Internt samarbeid, på fagnivå som styrker næringsutviklingsmiljøet
- Økonomiske ressurser
- Prosjektleders og teamets kapasitet
- Samfunnsanalyse
- Deltakelse og støtte fra styringsgruppe og fylkeskommunen i tidlig fase som sørger for rask oppstart og god gjennomføring

Det er også visse utfordringer knyttet til regionalt samarbeid. Noen hemmede faktorer som går igjen, er:

- Samarbeid med begrenset kapasitet til prosjektleder og team, tid er den største hindringen
- Forskjeller i utviklingsapparat mellom kommuner
- Forskjell i lokal drahjelp fra næringsliv
- Store avstander og manglende regional integrasjon
- Uoversiktlig beslutningsstruktur og avstand til grasrota pga. nye mellomledere
- Konsensus i region hemmer kommunens interesser
- Kommunereformer tar tid og forstyrrer samarbeidsklima
- Samarbeidsplikt og avmakt pga. få ressurser
- Samarbeidsforholdet mellom kommuner og andre aktører
- Manglende lokaliseringpolitikk,
- Satsing på vei fremfor stedsutvikling,
- Manglende samarbeid på tvers
- Økt ansvar til kommunen

- Stat som overstyrer regionale beslutninger
- Tillit mellom parter viktig for utførelsen
- Samhandling mellom kommuneavdelinger

Målforankring hos prosjekteiere og interessenter er viktig for å gjennomføre enkeltprosjekt. Kunnskapsgrunnlag og analyser, samt evaluering og monitorering underveis, og å begynne med de enkle tiltakene for å få gjennomført prosjektet er klokt. Prioritering og lederskap er en forutsetning for langsiktighet, få alle med på et samskapende tankesett. Planleggingsprosessen er viktig for å sette felles mål som kan ha videre betydning for mobilisering, måloppnåelse og integrasjon av den daglige innsatsen.

I rapporten *De lange linjer i stedsutviklingen (2017)* fremkom det at utfordringene i regionalt samarbeid kan møtes gjennom:

- Samarbeid om forpliktende planer
- At alle kommunale sektorer blir stedsutviklere
- Utvikling av infrastruktur
- Sambruk og samlokalisering
- Næringsutvikling
- Samskaping
- Mobilisering av eldre som ressurs, som er småbyenes fortrinn
- Stedsutvikling som gir økt attraktivitet, trivsel og tilflytting, og mer penger til kommunedrift

GNIST-programmet (2020 - d.d.) bidrar med kunnskap, digitale løsninger og prosessledelse.

Formålet med **GNIST-programmet har vært med å styrke distriktskommuners arbeid gjennom å benytte smart og bærekraftig sted- og næringsutvikling, med nye samarbeidsmodeller og designdrevet innovasjon og innbyggerinvolvering som verktøy.** Samarbeidsmodellene bygger på samskaping og samarbeid på tvers av sektorer og myndigheter med digital teknologi. Designdrevet innovasjon er en ny og viktig ressurs for steds- og næringsutvikling i kommuner og gir tilgang til ulike fagmiljøer, digitale løsninger og prosessledelse.

Evalueringen av GNIST-programmet viser potensialet som ligger i å bruke ressurser som innbyggerpanel, følgekommuner og fylkeskommunen. I tillegg bør tidsbruken planlegges bedre, og organisering internt i kommunen spiller en stor rolle for implementeringen av kunnskap og gjennomføringen av prosjekter. Sortland er en av ni kommuner som ble valgt ut som GNIST-kommune i 2022, og her ønsker kommunen å utforske potensialet som ligger i aktivere byens havnepromenade gjennom å skape flere møter mellom land og vann, og styrke byen som fremtidens by-, region- og handelssentrum i Vesterålen. Målet er å fokusere på tiltak som på sikt vil bidra til nærings- og bostadsattraktivitet.

Programkategori 13.50-midler (distrikts- og regionalpolitiske midler) bør fokusere på å være trivselsfremmende fremfor å bidra til befolkningsvekst.

Det er ikke funnet noen statistisk signifikant sammenheng mellom **13.50-midler** og befolkningsutvikling. Derimot er det funnet en sterk sammenheng mellom befolkningsutvikling og arbeidsmuligheter i regionen (*Empirisk analyse av sammenhenger mellom innsats og resultater og effekter av lokale samfunnsutviklingstiltak, 2016*). 13.50-midler er for små til å fanges opp i

befolkningsdata på kommunenivå, men midler rettet mot kultur- og fritidsprosjekter øker sysselsettingen i sport- og fritidsaktivitetsnæringen. Videre er tidsperspektivet muligens for kort for å oppdage samvariasjon mellom tiltak og effekt på flertallet av resultatindikatorerne. Eventuelt har prioriteringen av prosjekter ikke vært god nok – en stor spredning i prosjekter gjør kartleggingen krevende om hvorvidt midlene har vært benyttet i tråd med målsetningen.

Tilbakemelding fra fylkene har vært at tiltak som bidrar til innsats i lokalsamfunn er viktig for innbyggerens opplevelse i å bo i et velfungerende lokalsamfunn. Målet med 13.50- midler bør endres til å være trivselsfremmende goder for utsatte lokalsamfunn, og ikke befolkningsvekst. Monitoreringsverktøy med et utvalg av overvåkingsparametre for kommuner og lokalsamfunn kan også benyttes for å vurdere om det må settes inn tiltak. Det er relevant å se på et bredere utvalg av virkemidler enn kun lokalsamfunnsutviklingstiltak når befolkningsutvikling er målet.

Lokal Utvikling i Kommunene (LUK) programmet (2009 - 2014) har medført økt bevissthet rundt samarbeidet mellom kommune og fylkeskommunen som utviklingsaktører.

Målet for Nordland fylke ved deltakelse **LUK-programmet** var bedret samarbeid mellom fylkeskommunen og kommunene om plan- og utviklingsoppgaver for attraktive lokalsamfunn. Kommunene hadde mål om å forbedre lokalt plan- og utviklingsarbeid, og fylkeskommunen hadde mål om bedre samordning. Aktiviteter i Nordland gjennom programmet var blant annet å etablere en læringsarena, skape aktive nettverk, samordne virkemidler og veiledning, utvikle og tilgjengeliggjøre kunnskap om utviklingstrekk og status.

Resultatene for Nordland var at kommunene rapporterte at de var mindre fornøyde med egen kompetanse og kapasitet, men mer fornøyd med fylkeskommunenes evne til å samordne og koordinere. Fylkeskommunen rapporterte at de var fornøyd med evnen til å samordne og koordinere. Ingen endringer var registrert hvorvidt fylkeskommunen bedret sin kapasitet og kompetanse til å styrke lokal samfunnsutvikling. Kommunene hadde dårlig måloppnåelse for faglig og økonomisk samordning, kapasitet og kompetanse som et resultat av LUK. På den andre siden ble det rapportert mer effektiv og bedre utnytting av virkemidler til lokale utviklingstiltak. Redusert bemanning til lokal samfunnsutvikling har sammenheng med redusert kapasitet. Reorganisering har medført mindre ressurser, dette gjelder hele landet. Nordland som mottager av en stor del av regionale midler merker dog reduksjonen av statlige bevilgninger mer.

Ved evalueringen av **LUK-programmet** er det en usikkerhet knyttet til resultatene grunnet lav svarprosent på spørreundersøkelsen (ca. 50 prosent). De svarene som kom inn, viser likevel moderat til gode resultat av programmet:

- Flere kommuner har blitt sterkere utviklingsaktører og arbeider kontinuerlig med oppbygging av attraktive lokalsamfunn
- Initiativene gjennom innbyggere, bedrifter, entreprenører, ildsjeler, frivillige, er godt integrert i utviklingsarbeidet og noe forbedret under LUK-perioden, selv om dette også er nedtonet i en del kommuner
- Fylkeskommunen har bedret sin kompetanse, men ikke kapasitet til å styrke arbeid med lokal samfunnsutvikling, dog er det ingen bedret oversikt over program og samordning av faglig og økonomisk støtte til kommuner

- Stort forbedringspotensial i samarbeid mellom kommune og fylkeskommune med tanke på utvikling av attraktive lokalsamfunn
- Vanskelig å fastslå om virkemidlene utnyttes mer effektivt i dag
- Fylkeskommunene vurderer at samordning internt og samhandling eksternt er den største utfordringen og vurderer manglende kapasitet og kompetanse hos kommunene som avgjørende
- Kommunene peker på samordning og bevissthet rundt rollen som utviklingsaktør som fylkeskommunens største utfordring. Bedre kompetanse, men ikke bedret kapasitet til lokal samfunnsutvikling er et resultat av LUK-satsningen.
- Nordlands svake resultater kan skyldes reduksjoner i regionale utviklingsmidler

Byregion-programmet (ByR 2014-2018) har gitt økt tilgang til utviklingsressurser og styrket myk infrastruktur selv om de sentrale kommunene har tjent mest på deltakelse.

Utfordringene det ble fokusert på i ByR programmet var blant annet å skape:

- Flere arbeidsplasser og tilgang på kompetanse
- Tettere samarbeid mellom kunnskapsinstitusjoner og næringsliv
- Regionalt tilpasset kompetanse- og utdanningstilbud
- Befolkningsutvikling og sammensetting
- Bostedsattraktivitet
- Identitet og rekruttering
- Fysisk infrastruktur og utbyggingsmønster

Alstadhaug, Harstad og Rana deltok i Byregion-programmet og evalueringen avdekket at det er de sentrale kommunene som har tjent mest på samarbeidet gjennom et tydelig sentrum, samt at samarbeidstema har bidratt til å øke regionsenterets attraktivitet. Småkommuner opplevde begrenset eierskap og nytte av ByR-samarbeidet da programmet bandt opp kapasitet og ga færre ressurser til lokalt utviklingsarbeid. Prosjektledere mener alle kommuner i sin region har hatt nytte av samarbeid som har medført økt tillit, kompetanse og ofte økt kapasitet. Enkelte byregioner (Harstadregionen) har hatt fokus på at alle kommuner skal ha nytte av samarbeidet. Regionstype har lite å si (e.g. funksjonelle bo- og arbeidsmarkedsregioner).

Det er vanskelig å vurdere utbyttet av programmet, men mindre sentrale kommuner har fått økt tilgang til utviklingsressurser, og styrking av "myk infrastruktur" har alle hatt nytte av. Regioner med stabile samarbeidskonstellasjoner gjennom regionråd eller regionale utviklingsselskap har fått mer ut av ByR-programmet. Gjennom allerede-eksisterende samarbeid har ByR-programmet gitt eksternt finansiering til tiltak/prosjekt som har vært ønsket lenge. Samarbeid over lang tid er noe alle får igjen for. Prosjektlederne i ByR-programmet mener småkommuner har fått mye igjen for samarbeidet mens kommunale utviklingsaktører rapporterte om lite utbytte av regionalt samarbeid (begge innenfor samme region).

Evaluering av Bolystprogrammet (2013) viser at god forankring og kompetanse over tid er nødvendig for å gi resultat.

Samspill og samhandling var viktigst for å oppnå suksess. Uklare mål som var lite spisset mot målgrupper, gjorde det vanskelig å oppnå målene og måle effekten av satsningen. God forankring, rett

kompetanse og nok tid ga resultat. Fylkeskommunen var mindre involvert enn programmet la opp til. Hva kunne vært gjort annerledes? Grundigere forarbeid, bedre forankring og sterkere forpliktning samt sterkere eller bedre styring og/eller organisering er nøkkelord basert på evalueringen. Flere kommuner og regioner i Nordland har deltatt i ulike Bolyst-prosjekt: Nesna, Vesterålen, Tjeldsund, Hamarøy, Herøy og Moskenes blant annet.

Tettstedsprogrammet (2001-2005) har bidratt til økt attraktivitet og mer miljøvennlige tettsteder.

Resultatene varierer dog på tvers av kommuner. Kommuner som deltok fra Nordland var Hadsel, Gildeskål, Hattfjelldal og Vefsn. Mange små og store tiltak som har vært gjennomført har endret tankegangen og arbeidsmåten til kommunene. Programmet medførte en holdningsendring; større stolthet, identitetsfølelse, fremtidstro og optimisme. Fellestrekk for de kommunene som lyktes var at de var kreative og initiativrike, satte stedsutvikling på politisk dagsorden, og fokuserte på medvirkning. Samspill og spleiselag med næringsliv, innbyggere og frivillige organisasjoner var sentralt og skapte entusiasme og gav tro på egne krefter. Bruken av lokale kultur- og naturressurser, historie og særpreg i utvikling av tettsteder medfører at kvalitetene ved stedet ble tydeliggjøres og tilhørighet og kjærligheten til stedet vokser. Helhetstenkning, gode planer og bred kompetanse ligger til grunn for suksessfulle kommuner.

Blest-satsningen (2006-2010) har skapt stort lokalt engasjement og hatt bred medvirkning.

Fra Nordland deltok Leirfjord kommune. Evalueringen av alle prosjektene konkluderte med at god organisering og politisk prioritering er viktig for vellykkede prosjekter. Stedsutvikling er en kontinuerlig prosess.

Kvinnesatsingen (2004-2012) har hatt effekt på likestillingsutfordringer.

Midlene bidro til aktivitet som ellers ikke ville blitt igangsatt. Satsningen kunne dog vært bedre kjent og synliggjort. Det er vanskelig å måle om integrasjon av kvinnesatsingen i kommunal/fylkeskommunal virksomhet og planverk har fungert; formalisert integrering ja, mens uformell integrering knyttet til begrepene kvinnesatsing og likestilling fortsatt møter mange utfordringer.

Timeglass (et hefte om kvinnerettete tiltak og informasjon om hvem/hva/sum til kommuner/organisasjoner) har ikke nådd de som kunne hatt nytte av det og burde vært distribuert videre og mer systematisk. Media, inkludert sosiale medier, kunne med fordel vært bedre utnyttet med en strategi, og fylkeskommunen bør tilgjengeliggjøre sine arkiv for en evaluering. Det hadde vært hensiktsmessig med oppdeling av flere målgrupper med behov for ulike typer tiltak, altså en spissing for å klargjøre hvilke aktører man retter seg mot, en differensiering av ordningen, kriterier og målsetning for å nå ulike deler av søkere til ordningen. Det bør vurderes å ha en varig form for satsning, og ikke kun på prosjektbasis, for eksempel kan en konseptbank være en form for identifisering av muligheter.

Satsningen *Nasjonal Småsamfunnsatsing* til kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2006-2010) har medført økt mobilisering og engasjement for lokalt utviklingsarbeid.

Satsningen har både supplert og tilført samfunnet noe, samt økt motivasjonen for lokalt utviklingsarbeid og synliggjort dette. Tysfjord og Andøya deltok med prosjekt i denne satsningen. Utfordringene er svak forankring, mangel på forpliktende avtaler, avhengigheten av frivillig innsats, ensomheten ved å være

prosjektleder, manglede læringsoverføring, og usikkerhet rundt videreføring av arbeidet. Det er viktig å inngå avtaler, definere ansvar og forplikte deltagelse. Bevissthet rundt strategier, krav til støttende organisering rundt prosjektleder, mentorordning og partnerskap mellom sektorer i offentlig forvaltning, opprettelse av ressursbank for ildsjeler, samt en tydeliggjøring av KRD sin rolle i forhold til små samfunn og som tilrettelegger i lokal samfunnsutvikling, vil være med å styrke små samfunn i Nordland og Norge.

Pågående prosjekt

Bylivsenteret er en nasjonal satsning med formål å bistå kommuner med bærekraftig by- og tettstedsutvikling. Flere kommuner i Nordland (Øksnes, Sortland, Flakstad, Bodø, Meløy og Nesna) har mellom 2016-2021 fått hjelp med omfattende mulighetsstudier for stedsutvikling. Ved å ta i bruk ekstern kompetanse fra Norske arkitekters landsforbund er tanken at rapportene for kommunenes utviklingspotensial skal forankres hos politikere og peke på hvilke muligheter som finnes for fremtidens samfunns- og stedsutvikling. Evaluering av prosjekter som settes i gang er ventet å komme i etterkant.

Småby Nord er også et pågående prosjekt i regi av Statens vegvesen for å kartlegge behov og skaffe kunnskapsgrunnlag for småbyer. I Nordland deltar Sortland, Svolvær, Leknes, Fauske, Sandnessjøen, Brønnøysund og Mosjøen.

Prosjektet **Walkmore** ledet av Transportøkonomisk institutt, hvor Narvik deltar, undersøker hvordan areal- og transportplanlegging kan legge til rette for at folk skal gå mer i hverdagen. Gange er ikke bare sentralt i et bærekraftig transportsystem gjennom reduksjon av støy og luftforurensning, det er også viktig for folkehelse samt for å skape et levende, attraktivt og inkluderende samfunn. Kunnskapsgrunnlaget på hvordan omgivelsene påvirker gangatferd og hvilke tiltak som kan gjøre gange mer attraktivt er imidlertid tynt, og prosjektet har som mål å besvare hvordan små byer kan planlegge og utvikles for å få folk til å gå mer.

4.5.3 Oppsummering stedsutvikling

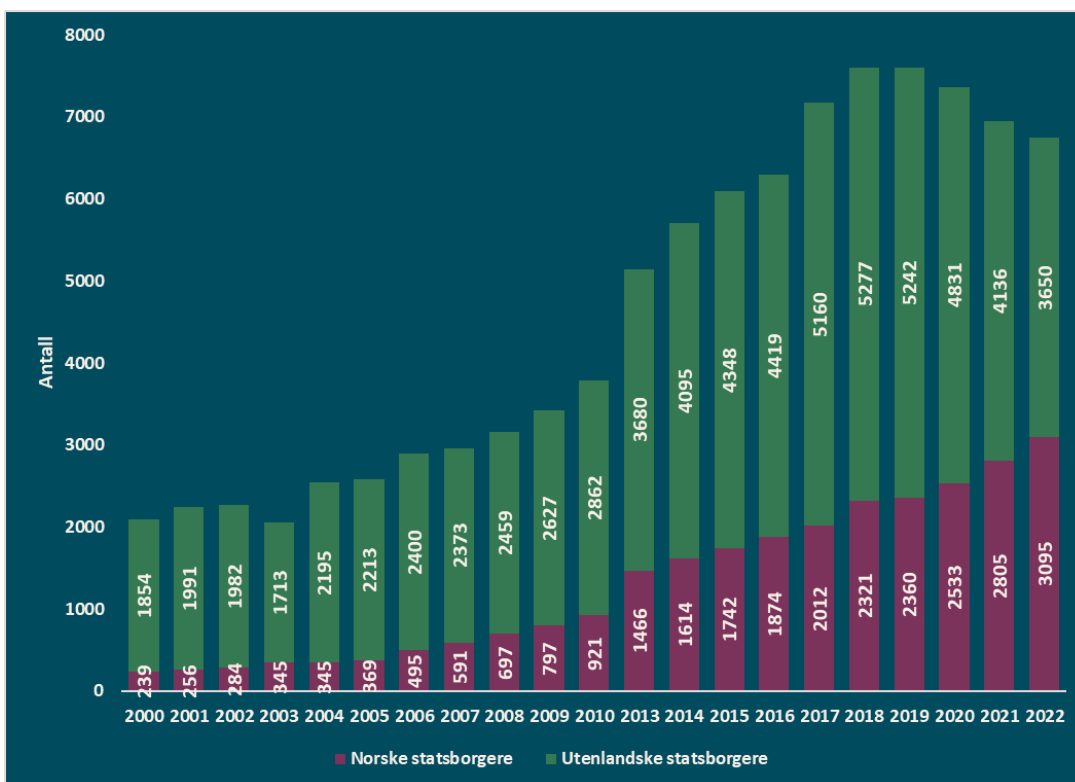
Stedsutvikling favner både vidt og bredt innen tema som areal- og transportplanlegging, arkitektur, bolig, folkehelse, byggeskikk og estetikk, handel og service, klima og klimatilpasning, transport, kulturmiljø- og minner, landskap, omdømmebygging, uterom og friluftsliv. Et steds attraktivitet påvirker hvorvidt folk flytter og om de blir boende, og er knyttet til omdømme som igjen henger sammen med areal, ameniteter, identitet og kultur. Næringslivet påvirker og påvirkes også av et steds attraktivitet som igjen påvirkes av flyttestrømmer, i henhold til figur 4-8. Lokal stedsutvikling har vært på distrikts- og regionalpolitisk dagsorden de siste tiårene for å forsøke å opprettholde bosettingsmønsteret, holde distrikts Norge ved liv og sikre likeverdige levekår.

En rekke satsninger har blitt satt i gang for utviklingen av attraktive lokalsamfunn, og disse satsningene har en effekt. Likevel er det viktig at satsningen forankres politisk og involverer alle typer samfunnsaktører. Samspill og samhandling er den viktigste suksessfaktoren, tiltak og råd må baseres på kunnskap og forskning og ha bakgrunn i reelle behov, (i.e. hvem skal tiltakene rettes mot?). Strategiske planer, nok tid og evalueringer både underveis og etter vil medføre større suksess av utvikling av fremtidige, attraktive lokalsamfunn i Nordland.

4.6 Inkludering, integrering og rekruttering av innvandrere og tilflytting fra utlandet

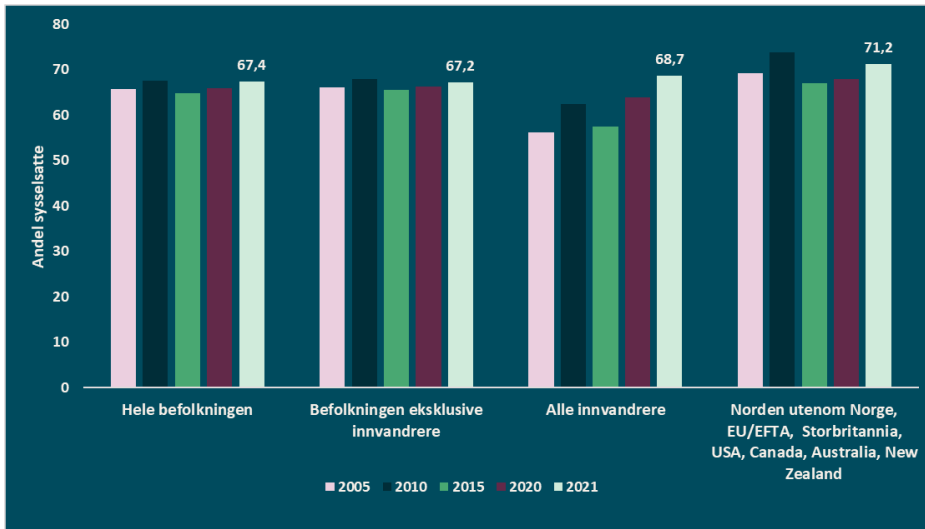
4.6.1 Inkludering i Nordlandssamfunnet

Arbeidsinnvandring fra utlandet har i stor grad bidratt til å minimere negativ befolkningsutvikling i Nordland de siste 10-20 årene. Ved inngangen til 2022 var det bosatt 22950 innvandrere i Nordland. Flyktninger og deres familiemedlemmer utgjorde 29,7 prosent av innvandrerne i Nordland i 2022 (data fra IMDi), se figur 4-11. Mange kommer som arbeidsinnvandrere til Nordland.

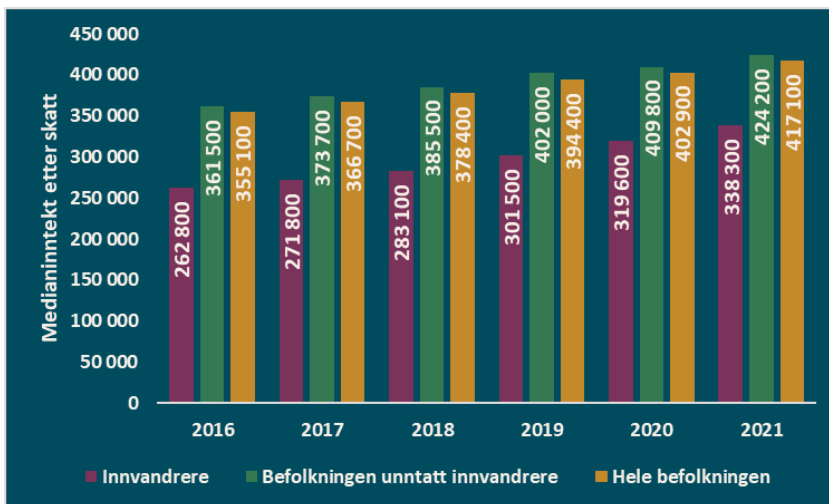
Figur 4-11 Antall innbyggere i Nordland med flyktningbakgrunn, fordelt på statsborgerskap (SSB, 2022). Tallene er ikke oppdatert per utgangen av 2022 og inkluderer derfor ikke økningen av innvandrere som følge av krigen i Ukraina.

Inkludering av innvandrere er viktig for å opprettholde en sunn demografi i fylket. Innvandrere som ressurs kan utnyttes på en bedre måte for både bedrifter, næringsliv og kommuner enn de gjør i dag, og satsning på tiltak som virker kan medføre at innvandrere trives og vil bli værende. I 2021 bodde 26,4 prosent av innvandrerne i Nordland i husholdninger med vedvarende lavinntekt, mot 6,3 prosent av befolkningen uten innvandrerbakgrunn. 21,6 prosent av innvandrerne i Nordland i 2021 bodde trangt mot 7,1 prosent i resten av befolkningen (IMDi). Samtidig viser figur 4-12 at sysselsettingsandelen blant innvandrere er omtrent på samme nivå, eller litt høyere enn for befolkningen ellers.

Figur 4-12 Sysselsettingsandel i aldersgruppen 15 – 74 år etter innvandrerbakgrunn (SSB, 2021)

Inntektene til innvandrerne er imidlertid noe lavere enn for den øvrige delen av befolkningen. Figur 4.13 viser at medianinntekten etter skatt for innvandrere var 338 300 kroner, mens den var 424 200 for befolkningen uten innvandrere.

Figur 4-13 Medianinntekt etter skatt innvandrere sammenlignet med hele befolkningen (IMDi, 2021)

4.6.2 Oppsummering av rapporter om inkludering

For å lykkes med inkludering og integrering av innvandrere og utenlandsk arbeidskraft er det flere tiltak som går igjen fra de oppsummerende rapportene:

På et overordnet nivå er politisk forankring og strategisk planlegging sammen med langsiktighet og kontinuitet, en forutsetning for å lykkes. I tillegg er et godt kunnskapsgrunnlag, vilje og evne til planlagt samarbeid, samt koordinering på tvers av kommunesektorer, avdelinger i fylkeskommunen og regioner av stor betydning. Møteplasser for kommuner for deling av kompetanse er også relevant. Fylkeskommunen har over tid opparbeidet en kompetanse og kjenner også ulike kommuners forutsetninger for å ta imot nye innbyggere. Sånn sett er det naturlig at fylkeskommunen overtar enkelte oppgaver om tiltak for inkludering og integrering av flyktninger og innvandrere.

Relevante prosjekter:

- Temahefte: innvandring, inkludering, sysselsetting og lokal utvikling (2019)
- Rapport pilotkommuneprosjekt «tilflytting og rekruttering fra utlandet (2020)
- Fylkeskommunens arbeid med inkludering av innvandrere (2016)
- Innvandrere og sysselsetting i et regionalt perspektiv (2015)

I tillegg til arbeid og bolig, er opplevelsen av trygghet og gode oppvekstvillkår for barn, samt muligheter til å gjennomføre eget/familiens livsprosjekt viktig for at innvandrere blir værende. I tillegg ønsker innvandrere å bli sett og verdsatt som person, utvikle meningsfulle relasjoner og bli kjent med minst en nordmann for å trives i sitt lokalsamfunn. Det er kommunene som skaper stedstilhørighet, og lokal utvikling av arbeidsmarkedet avgjør om mange blir, Distrikts-Norge kan være et godt sted å bo for langtidsboende innvandrere.

Konkrete tiltak som virker positivt på integrering og inkludering av innvandrere, er norskopplæring til alle, veiledning, informasjon og tilrettelegging gjennom karrieresenter, nettverk, deltakelse i frivillige organisasjoner og mentorordninger. Videre er møteplasser, tydeliggjøring av virkemidler for bolig og retningslinjer for godkjenning av innvandreres kompetanse og utdanning viktig.

Få tilbud og møteplasser, isolasjon, store avstander, lite kulturell nærhet og manglende gründer- og etableringstjenester rettet mot innvandrere medfører dårligere trivsel og integrering. Mangel på samarbeid mellom avdelinger i fylkeskommunen og eksternt (mot NAV for eksempel) samt for få ledere med overordnet samordningsansvar og manglende tilrettelegging, er noen av utfordringene knyttet til rekruttering og beholde utenlandsk arbeidskraft. Det er behov for et sterkere fokus på arbeidsinnvandrere og at man tørre å satse på unge voksne for å sikre fremtidens behov av arbeidskraft og kompetanse.

Økonomisk er utfordringen et manglende, samlet økonomisk ansvar for rekruttering og tilflytting av innvandrere. Spleiselag og samarbeidsavtaler kan ansvarliggjøre parter, samt øke motivasjonen og viljen for å løse de felles utfordringene. Det er utfordrende å samordne virkemidler og en forbedret kommunikasjon mellom næringsliv og fylkeskommunen vil tjene alle parter.

Hittil er det utført få regionale studier på samarbeid mellom offentlige-private aktører for å bedre sysselsetting blant innvandrere, men utførte studier viser at langsiktighet og planlagt samarbeid forenkler anskaffelse av arbeidskraft. Distriktsenteret som kunnskapskilde kan utnyttes mer i lokal

samfunnsplanlegging, tilflytting- og inkluderingsarbeid. Innvandrere medfører økt kulturelt mangfold, og tilgang på arbeidskraft, og er et uutnyttet potensial for bedrifter, næringsliv og kommuner.

4.6.3 Oppsummering inkludering

Innvandrere, både arbeidsinnvandrere og flyktninger, er en ressurs som bør satses på. Innvandring kan hindre befolkningsnedgang i Nordland og bidra positivt til stedsutvikling gitt at kommunene er villig til å investere ressurser i integrering og inkludering. Norskopplæring, tilrettelegging for å bli kjent med lokalbefolkningen, samt vise at man setter pris på de som kommer, er noen av de viktigste tiltakene for å lykkes med integrering og inkludering av innvandrere.

4.7 Kultur (og fritidsaktiviteter)

Kunst og kultur skaper ikke bare tilhørighet, mangfold og inkludering, men har betydning også for folkehelsen, næringsutvikling, sysselsetting, bekjempelse av utenforskap, turisme og reiseliv, i tillegg til trivsel, stedstilknytning og identitet. Kulturaktører skaper også samfunnsøkonomiske ringvirkninger utover aktørens egen økonomiske verdiskaping. Kunst og kultur skaper felleskap, debatt og demokrati, og har betydning i utviklingen av bærekraftige lokalsamfunn.

4.7.1 Det kulturelle Nordland

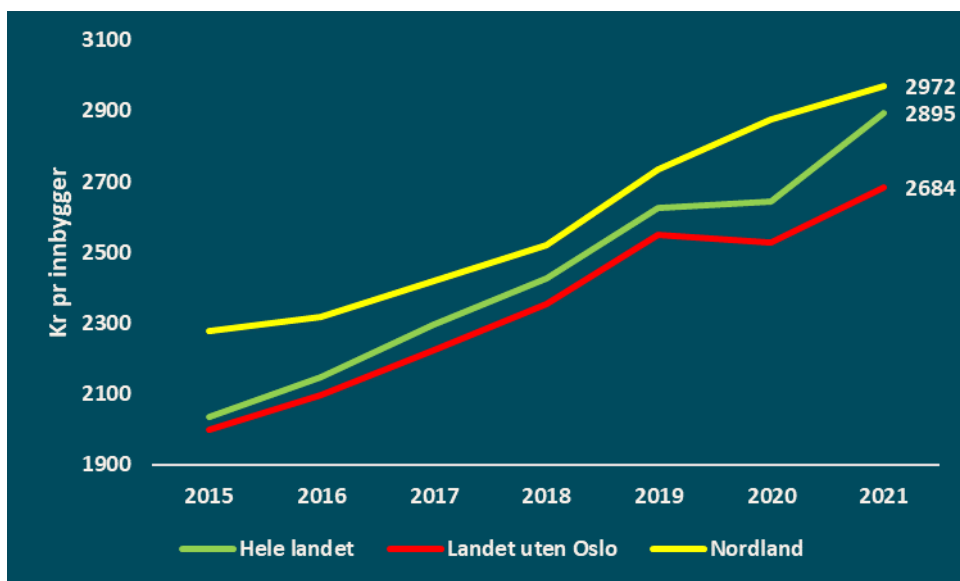
En oversikt over bruken av kulturtilbud og utgifter knyttet til kultur finnes i Tabell 4-4. Figur 4-14 viser også at Nordland ligger godt over landsnivå når det kommer til antall kroner brukt per innbygger innen kultur. Dog kommer det ikke frem av grafen hvilken aldersgruppe det brukes mest midler på.

Relevante prosjekter:

- Rapport – undersøkelse om unge voksnes kulturvaner og forbruk i Nordland (2020)
- Kjærkommen støtte – om NFKs tilskudd til samisk kultur, språk og samfunnsliv (2018)
- Evaluering av Bodøpiloten (2015)
- Flere farger Bodø (2021)

Kulturindikatorer 2021	Nordland	Hele landet	Landet uten Oslo
Barn 6-15 år i kommunens kulturskole (prosent)	12,9 %	12,8 %	13,3 %
Besøk i folkebibliotek per innbygger (antall)	3,4	3,2	3,2
Besøk per kinoforestilling (antall)	16,7	18,1	16,6
Brutto investeringsutgifter til kultursektoren per innbygger (kr)	478	1238	1124
Netto driftsutgifter til allmenn kultur per innbygger (kr)	1422	1303	1212
Netto driftsutgifter til barn og unge i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter (prosent)	0,8 %	0,9 %	0,8 %
Netto driftsutgifter til folkebibliotek per innbygger (kr)	318	322	310
Netto driftsutgifter til idrett i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter (prosent)	1,2 %	1,5 %	1,4 %
Netto driftsutgifter til kultursektoren i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter (prosent)	3,9 %	4,3 %	4,1 %
Netto driftsutgifter til kultursektoren per innbygger (kr)	2972	2895	2684
Utlån per innbygger (antall)	2	2,3	2,4

Tabell 4-4 Kulturindikatorer Nordland sammenlignet med hele landet 2021 (SSB)

Figur 4-14 Netto driftsutgifter til kultursektoren per innbygger, kr. (SSB 2022)

Utflytting av unge voksne fra fylket er en alvorlig realitet, og som en del av bolyst og valg av fremtidig bosted ble en undersøkelse rundt unge voksnes kulturvaner utført i 2020 på oppdrag av Nordland fylkeskommune. Hensikten med undersøkelsen var å avdekke unge voksnes kulturvaner og betydningen av kultur i valg av fremtidig bosted.

4.7.2 Erfaringer fra prosjekter med fokus på kultur i Nordland

En intern gjennomgang hos fylkeskommunen viste at det er en skjevhet i tildeling av kulturmidler og at svært lite av midlene bevilget går til barn og unge (kun 3.2 prosent). Som et ledd i økt bevilgning til kulturmidler til barn og unge var det behov for et kunnskapsgrunnlag om hva unge voksne er opptatt av og hvorvidt kultur spiller inn på valg av fremtidig bosted.

Hele 51 prosent av de som deltok i undersøkelsen vet ikke hvor de planlegger å bosette seg etter endt utdanning. Tiltak mot denne målgruppen kan være med å bidra til å redusere den skjeve befolkningsutviklingen i fylket som er i ferd med å skje; at distriktene tømmes for unge voksne mens andelen eldre øker.

Nesten halvparten av alle respondentene svarer at kultur er en viktig faktor i valg av fremtidig bosted, og de fleste er lite fornøyd med kulturbildet i fylket i dag. Nesten 1 av 3 benytter seg ikke av kulturtilbud og 1 av 4 bruker det kun et par ganger i måneden.

Basert på undersøkelsen har Seksjon for kunst og kulturformidling ved Nordland fylkeskommune utarbeidet en rekke forslag til kulturforvaltningstiltak. Tiltak innen kultur vil kunne bidra til å forbedre kulturtilbudet for unge og stimulere til økt bruk, samt være et ledd i å øke attraktiviteten til steder i Nordland, og sørge for at unge voksne velger Nordland som fremtidig bosted. Blant tiltakene inngår nettverk for kulturklynge som administreres lokalt og fungerer som en kulturarena for å utvikle kompetanse og kulturformidler. Traineeordning for kultur, leiestøtte for visuelle kunstnere, økning i arrangementstøtte-ordningen og lederstjerneordning for festivaler nevnes også som tiltak for å tiltrekke unge kunstnere til fylket og øke kompetansen og aktiviteten. Hvorvidt disse tiltakene igangsettes og om de har effekt gjenstår å se.

Gjennom **Musikk i Nordland** er det også gjennomført en rekke tiltak med mål om å øke trivsel og livskvalitet: musikertjenester for gjennomføring av produksjoner, konsertserier på små steder, kulturnettverket *Hjerteslag* for å øke kompetanse, profesjonalisering og gjennomføringskraft, rekruttering og mentorprogram. Tiltakene er per dags dato ennå ikke evaluert for å undersøke effekten på trivsel og livskvalitet.

Bilde 2 Foto: Musikk i Nordland

«Målet er å skape store musikkopplevelser på små steder. Musikk i Nordland skal være en av bærebjelkene for kulturlivet i regionen

Musikk i Nordland

Flere farger Bodø (2021) var et lokalt initiativ for å skape møteplasser som inkluderer de nye i byen, etter flyttingsstrømmen i 2015. Synliggjøring av kulturelt mangfold kan bidra til å redusere frykt og uro og skape fellesskap. Prosjektet avdekket dog utfordringer relatert til samhandling på tvers av strukturelle barrierer i samfunnet. Etablerte samfunnsinstitusjoner må derfor tilrettelegge for samhandling. Skole, mottak og kulturinstitusjoner har mye å lære i å jobbe mer på tvers i krysskulturell samhandling, og det er nødvendig med eksperimenterende rom for å skape muligheter og utfordre og utvide eksisterende strukturelle rammer for samhandling, og åpne opp for aktiv deltaking.

Mellom 2014 – 2016 ble totalt 19 millioner kroner delt i støtte til **samiske aktiviteter og språkstipend** (*Kjærkommen støtte – Om Nordland fylkeskommunes tilskudd til samisk kultur, språk og samfunnsliv, 2018*) til rundt 50 organisasjoner, foreninger, lag og institusjoner, 90 mottakere og 200 prosjekt. Midlene har bidratt til en forbedring av samiske språkkunnskaper og mottagere av språkstipend har vært fornøyde, både med stipendordningen og fylkeskommunens service. Av tilskudd til samiske aktiviteter har kultursamarbeid mottatt mest midler. Evaluering av støtteordningen viser at fylkeskommunen er godt organisert selv om utlysning, søknadsprosedyrer og behandling kan samordnes bedre. Videre, vil tilrettelegging og opplysning medføre at flere unge søker språkstipend og får muligheter til å praktisere språket. Tilrettelegging for deling av erfaringer og kunnskap til et bredere

publikum, styrking av kontakt og samordning mellom sør- og nordsamisk og fokusert innsats mot sikring av pitesamisk kulturarv og historie er videre anbefalinger basert på rapporten.

Bodøpiloten (2012-2015) var et samarbeidsprosjekt mellom Bodø kommune, Nordland fylkeskommune, Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen og Nord Universitet om økt samarbeid rundt kunst og kultur i opplæring av barn og unge i Bodø. Målet med piloten var å utvikle bedre samarbeidsmodeller mellom barnehager, skoler og kunst- og kulturinstitusjoner i kommunen. Mange av tiltakene ble gjennomført i perioden, og satte søkelys på kunst og kultur i deltagende barnehager og skoler. Piloten medførte en økt bevisstgjøring av viktigheten av kunst- og kultur, samt kompetansen som finnes i andre instanser. Samarbeidet mellom skoler, barnehager og kunst- og kulturinstitusjoner ble også bedre. Kjennskap til andres kompetanse innen kultur- og kunstinstitanser er en viktig forutsetning for samarbeid. Faglige nettverk bidro til kompetanseutvikling, men behovet for kompetanse må først kartlegges. Varige samarbeidsendringer krever endringsprosesser. Piloten lyktes ikke med å utvikle samarbeidsmodeller som er viktig for å styrke kvaliteten i opplæringen av kunst og kulturfagene i skole og barnehage. For å øke kvaliteten er prioritering, bevisstgjøring og forankring nødvendig. Ressurser for å koordinere samarbeid, økt fokus på kompetanseutvikling og formaliserte arenaer er nødvendig for å bedre samarbeid mellom skoler og barnehager. Møteplasser bidrar til å øke kvaliteten på kunst og kultur.

Kulturminner og verdiskaping i Nord-Norge (2013) er et kunnskapsgrunnlag utarbeidet for oppdatering av forvaltningsplan utenfor Lofoten (og Barentshavet). Det er et økende fokus på verdien av kulturminner da vernestatus tiltrekker turister. Natur- og kulturarv har potensial for verdiskaping, både økonomisk og innen stedsutvikling, innovasjon og entreprenørskap, som et komplement til hverandre. Kulturarv er en ressurs i form av kunnskap og attraktive kulturhistoriske miljøer.

Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet (2006-2010) hadde som mål at kulturminner og miljø tas i bruk som resurs i stedsutvikling og dermed gir grunnlag for næringsutvikling, spredning av kunnskap og bedre ivaretagelse av kulturarven. Evalueringen av programmet viser at de faglige ressursene er gode mens de økonomiske er knappe. Samarbeidet ble styrket på tvers av fagtradisjoner og myndigheter, og samordning av regionale virkemidler ble bedret som et resultat av programmet. Kulturminner er nå en del av regionalt plan- og utviklingsarbeid. Programmet bidro også til å utløse andre ressurser lokalt og regionalt. Verdiskaping av programmet har blant annet vært å ta vare på kulturminner og landskapet (miljø), synliggjøring av kulturarv, bidra til økt følelse av fellesskap (sosial verdiskaping) og økt lokalt engasjement. Nye forretningsplaner og økning i etablerte virksomheter har bidratt til økonomisk verdiskaping.

Fylkesbiblioteket og Figurteateret i Nordland har overordnede målsetninger om å bidra til trivsel og bolyst i Nordland og praktiserer en rekke tiltak. Figurteaterets produksjoner og workshops bidrar til bygging av nettverk og kompetanse gjennom å koble scenekunstskapere og deltagere fra hele verden med lokale, regionale og nasjonale kunstnere. Figurteaterets turneer bidrar også til kompetanseheving hos både profesjonelle og frivillige aktører. Samarbeid på tvers har vært vellykket pga. kompetente og faglig sterke prosjektledere

Fylkesbiblioteket er en lovpålagt tjeneste som skal ivareta regionale bibliotekoppgaver og utvikling blant bibliotekene i fylket. Fylkesbiblioteket driver kompetanseheving, initierer, og bidrar i prosjekt, koordinerer, veileder og utvikler tjenester. Årlig arrangeres det flere kurs, møter og webinarer for kompetanseheving for bibliotekansatte. Videre bedrives lån av både bøker og utstyr via bibliotekene,

samarbeid med barnehager og andre aktører, arrangementsutvikling, formidling og lesestimulering. Alle aktiviteter skjer for å drive samfunnsutvikling, kompetanseutvikling, integrering og å stimulere til at bibliotekene skal bli enda mer åpne og inkluderende arenaer for ytringsfrihet og aktivitet for hele Nordlands befolkning.

Arctic Race of Norway (ARN) har siden 2013 utviklet seg til å bli en av Skandinavias viktigste internasjonale sykkelbegivenheter og en undersøkelse i 2022 avdekket at så mange som 68% av unge i aldersgruppen 18-29 år mener ARN gjør Nord-Norge mer attraktivt å besøke eller bo i. Ringvirkningsstudier har også vist direkte og indirekte økonomiske effekter på rundt 800 millioner kroner siden starten i 2013. TV-sendinger fra arrangementet sendes også direkte, og i 2021 til hele 189 land som gir en samlet markedsføringsverdi på rundt 2 milliarder kroner.

Nordland Musikkfestuke har vært arrangert hvert år siden 1980 og har rundt 20 - 25 000 besøkende hvert år. En rapport om ringvirkninger av Nordland Musikkfestuke i 2013 viste at deltagere av uka mener at arrangement setter Bodø på kulturkartet og bidrar til å gjøre Bodø til en attraktiv by å bo i. Økonomiske ringvirkninger er både direkte og indirekte gjennom at mesteparten av pengene blir igjen i byen, samt at publikum utvider sin musikalske horisont.

Vinterfestuka i Narvik har vært arrangert hvert år siden 1956 og drar hvert år mellom 25 – 30 000 besøkende, som gjør det til den best besøkte festivalen i Nordland. Målsetningene til uka er å styrke internasjonaliseringen og øke satsningen mot barn og unge, samt befeste kulturens betydning for næringsutviklingen i regionen. Et resultat av næringslivets involvering i uka er økt oppmerksomhet rundt kultur som vekstnæring og virkemiddel for byutvikling. I tillegg kan næringslivet bruke kultur som virkemiddel for utvikling av egne aktiviteter, og samarbeid med næringslivet kan bidra til utvikling og utvidet bruk av kultur.

Fylkeskommunen gir også tilskudd til «**Den kulturelle spaserstokken**» med mål om å tilby profesjonelle kunst- og kulturopplevelser til eldre, og legge til rette for økt samarbeid mellom kultursektoren og omsorgssektoren, økt regionalt samarbeid og et tilpasset kulturtilbud til eldre. Satsningen er ikke evaluert.

4.7.3 Oppsummering kultur i Nordland

Kunst og kultur har fått økt betydning i planlegging av steder og kan bidra til å skape bolyst. Livskvaliteten påvirkes også av musikk, kunst og kultur. Satsningen på kultur er derfor en viktig del av stedsutvikling, trivsel og rekruttering. Det eksisterer relativt få evalueringer på effekten av tiltak innen kunst og kultur og sammenhengen mellom kunst og kultur og trivsel i Nordland. Kultur er i tillegg nært knyttet opp mot reiseliv, et satsningsområde for fylkeskommunen og evalueringer av kunst og kulturs påvirkning på reiseliv og turisme kan vise hvilke tiltak som det bør satses på i fremtiden.

Etter undersøkelsen på unge voksnes kulturvaner og betydningen av kultur på valg av fremtidig bostad, har fylkeskommunen endret fokus. Fylkeskommunen ønsker nå i større grad å prioritere unge kunstnere og unge voksne som primærmålgruppe for en del av satsningen for å minske unges fraflytting fra fylket og sette søkelys på betydningen av kunst og kulturs betydning i utvikling av bærekraftige lokalsamfunn.

5. Sentrale funn/anbefalinger

Folkehelse, frivillighet, tilflytting og rekruttering, stedsutvikling, innvandring og kunst og kultur har vært tema for denne rapporten. Temaene er sammensatt, påvirker hverandre og er nært knyttet sammen.

Frivillighet gir helsegevinster og er derfor viktig i et folkehelseperspektiv. En sunn befolkning er en aktiv befolkning som engasjerer seg og har god livskvalitet. God livskvalitet brukes nå som mål på samfunnsutviklingen, og påvirkes og skapes der man bor, i familien, på jobb, i skole og barnehage og i nærmiljøet. For å skape gode steder der folk trives er areal- og transportplanlegging, arkitektur, bolig, folkehelse, byggeskikk og estetikk, handel og service, klima og klimatilpasning, transport, kulturmiljø- og minner, landskap, omdømmebygging, uterom og friluftsliv relevante områder å ta i betraktning.

Et attraktivt sted kjennetegnes ofte av et godt omdømme og vil påvirke hvorvidt folk flytter dit og om de blir boende. Satsninger for å utvikle attraktive steder har effekt, men må forankres politisk og involvere alle typer av samfunnsaktører, fra kommune og næringsliv til innbyggere, ildsjeler og (frivillige) organisasjoner.

En offensiv og optimistisk utviklingskultur er et fellestrekk for kommuner som lykkes med rekruttering og stedsutvikling, og involverer ofte ildsjeler og innovative personer som griper anledninger som byr seg. Videre er samspill og samhandling er den viktigste suksessfaktoren - det er folk som skaper steder, men arbeid, bolig, fritid, møteplasser og frivillighet bidrar til å skape stedstilhørighet.

Tiltakene og satsningene innen rekruttering og stedsutvikling er mange og også godt evaluert – det framkommer ganske tydelig hva som virker; trainee-program, samarbeid, forankring hos involverte aktører, lokal tilpasning, kunnskapsbaserte prosjekt, informasjon, integrasjon av nye tilflyttere, samt tilpasse budskap og tiltak til reelle behov og mot ønsket målgruppe, blant annet. Strategiske planer, nok tid og evalueringer både underveis og etter vil medføre større suksess av utvikling av fremtidige, attraktive lokalsamfunn i Nordland.

Innvandrere er et positivt tilskudd til stedsutvikling gitt at kommunene er villig til å investere ressurser i integrering og inkludering. Innvandrere er ressurs som bør satses på da innvandring kan hindre befolkningsnedgang i Nordland, om de ønsker å bli værende. Norskopplæring, tilrettelegging for å bli kjent med lokalbefolkningen, samt vise at man setter pris på de som kommer, er noen av de viktigste tiltakene for å lykkes med integrering og inkludering av innvandrere.

Kunst og kultur har betydning for folkehelsen, næringsutvikling, sysselsetting, bekjempelse av utenforskap, turisme og reiseliv, i tillegg til å skape trivsel, stedstilknytning og identitet. Kunst og kultur skaper mangfold, tilhørighet og inkludering og har fått økt betydning i planlegging av stedsutvikling de senere år. Likevel eksisterer det få kunnskapsoppsummeringer eller evalueringer av effekten på tiltak innen kunst og kultur, og sammenhengen mellom trivsel og bolyst i Nordland. Det er dermed naturlig med flere evalueringer på de tiltak som har vært gjort og å undersøke effekten av disse.

Denne kartleggingen innen trivsels- og rekrutteringstiltak bidrar forhåpentligvis med å peke ut fremtidige prioriteringer for fylkeskommunen. Oppsummert er over 70 prosent av alle rapportene i denne kartleggingen innen temaene *tilflytting og rekruttering*, og *stedsutvikling, trivsel og bolyst* hvor det åpenbart har vært flest satsninger og evalueringer. Rapporter innen temaene *folkehelse, frivillighet, kultur og integrering* står for resterende 28 prosent. Dette tilsier at mer kunnskap om effekten av tiltak innen folkehelse, frivillighet, kultur og integrering er på sin plass. I tillegg kan det virke som

sluttrapportering utføres i mindre og at disse evalueringene/MRS-rapportene ikke ser ut til å benyttes i veldig stor utstrekning eller å tilgjengeliggjøres for andre. Et forslag til fylkeskommunen er å fortsette med sluttrapporteringer og fremfor alt for større satsinger, og offentliggjøre disse i etterkant for å synliggjøre måloppnåelse som kan bidra til å styre fremtidige satsninger. Et annet forslag med tanke på rekruttering og trivselstiltak er å utføre jevnlig innbyggerundersøkelser knyttet opp mot tema belyst i denne rapporten for en oversikt over hvor og hvilke typer tiltak som bør settes inn.

6. Oversikt over virkemidler

Nedenfor følger en oversikt over et utvalg over relevante virkemidler for støtte og tilskudd, hovedsakelig til kommuner:

- Kommunal- og distriktsdepartementet. Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) administrerer flere [tilskuddsordninger selv](#).
- Innovasjon Norge. Har en rekke [støtteordninger](#), primært rettet mot privat næringsliv.
- Norges Forskningsråd. Kommuner, fylkeskommuner og virksomheter i offentlig sektor kan søke [finansiering](#) for å bygge kunnskap og få fram forskningsbasert innovasjon.
- Miljødirektoratet. Har en [rekke tilskudd](#) blant annet knyttet til naturforvaltning, friluftsliv, turiststier mm.
- Statsforvalteren. Statsforvalteren har en rolle i en rekke [tilskuddsordninger](#).
- Helsedirektoratet. Har en rekke [tilskuddsordninger](#) som også retter seg mot kommuner.
- Riksantikvaren. Har enkelte [tilskuddsordninger](#) som også kan være aktuelle for kommuner.
- Kulturdirektoratet. Har ansvar for å følge opp [tilskudd](#) til kulturvirksomheter og institusjoner som fordeles fra Kultur- og likestillingsdepartementet.
- KORO. Gir [støtte](#) til produksjon av kunst i offentlige arenaer.
- Kulturminnefondet. Kulturminnefondet gir [økonomisk støtte](#) til bevaring av verneverdige kulturminner.
- Husbanken. Tilbyr [finansiering](#) til kommuner for å skaffe utleieboliger til vanskeligstilte, sykehjem og omsorgsboliger, samt søke startlån til videretildeling.
- Utenriksdepartementet/Arktis 2030. [Tilskudd](#) for å bidra til å realisere utenrikspolitisk prioriterte mål. Er også relevant for offentlige aktører.
- Regionale forskningsfond.
- Kunnskapsdepartementet. Har [tilskuddsordninger](#) for blant annet kommuner og fylkeskommuner. Flere av disse håndteres av Utdanningsdirektoratet eller Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Tilbyr [tilskudd](#) til offentlige instanser, kommuner, frivillige organisasjoner og private aktører.
- Sametinget. Har en rekke [stipend og tilskuddsordninger](#).
- Kulturtanken. Kulturtanken administrerer ulike [tilskuddsordninger](#) på vegne av Kultur- og likestillingsdepartementet.
- IMDi. Forvalter [tilskudd](#) til kommuner, fylkeskommuner, arbeidsgivere og frivillige organisasjoner.
- Sparebankstiftelser [støtter](#) også en rekke tiltak innen kunst, kultur, friluftsliv mm. I Nord-Norge er også [Samfunnsløftet](#) relevant.
- Kommunalt næringsfond gir kommuner og regionråd midler til [lokale næringsutviklingstiltak](#)
- Fylkeskommunen gir ut ulike [tilskudd](#)
- Merkur-programmet støtter [nærbutikk og bokhandel](#) i distriktene
- I tillegg finnes det en rekke støtteordninger knyttet blant annet deltakelse, aktivitet, helse, miljø og samfunn. Dette inkluderer Stiftelsen DAM, Gjensidigestiftelsen, m.fl.

7. Referanser

1. [Folkehelseundersøkelsen i Nordland 2020, FHI \(2020\)](#)
2. [Evaluering av Nullvisjon Selvmord, Handlingsplan 2015-2020, PWC \(2019\)](#)
3. [Medvirkningsprosesser i folkehelsearbeid – Evaluering av Nærmiljøprosjekter i Nordland, Nordlandsforskning \(2019\)](#)
4. [Helsetilstand og faktorer som påvirker helse i Nordland - kunnskapsgrunnlag for Regional folkehelseplan Nordland 2018-2025, NFK \(2017\)](#)
5. [Fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv - en studie av deltakelse, tilrettelegging og sosial ulikhet i Nordland, UiT \(2019\)](#)
6. [Evaluering av samarbeidsavtaler om folkehelsearbeid mellom Nordland fylkeskommune og kommunen, PWC \(2017\)](#)
7. [Aktivitet og fellesskap blant eldre, Nordlandsforskning \(2022\)](#)
8. [Norsk frivillighet: Utviklingstrender og samfunnseffekter, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor \(2017\)](#)
9. [Sivilsamfunnsdeltakelse blant innvandrere i Norge, Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor \(2019\)](#)
10. [Frivillighetsstrategi Nordland 2020-2024, NFK \(2019\)](#)
11. [Konjunkturbarometeret Nordland, KP&B \(2022\)](#)
12. [Kilder til livskvalitet: Regional folkehelseplan Nordland 2018-2025, NFK \(2017\)](#)
13. [Evaluering av tilskudd til friluftaktivitet for personer med innvandrerbakgrunn, Menon Economics \(2017\)](#)
14. [Tilgang på boliger i distriktene og rekruttering av arbeidskraft, Samfunnsøkonomisk analyse \(2020\)](#)
15. [Næringslivets betydning for stedsutvikling, boligutvikling og inkludering i distriktskommuner, Distriktssenteret \(2020\)](#)
16. [Livskraftige lokalsamfunn – tilfeldig og planlagt? Distriktssenteret \(2018\)](#)
17. [Samfunnsvirkninger av boligpolitikk, NOVA \(2017\)](#)
18. [Attraktive og berekraftige bumiljø i småbyar, Distriktssenteret \(2016\)](#)
19. [Boligpreferanser i distriktene, NIBR \(2014\)](#)
20. [Gode eksempler på boligstrategiske tiltak, Rambøll Management Consulting \(2014\)](#)
21. [Små, usikre eller stagnerende boligmarkeder, Norut Alta \(2010\)](#)
22. [Temahefte: Innvandring, inkludering, sysselsetting og lokal utvikling, Distriktssenteret \(2019\)](#)
23. [Rapport pilotkommuneprosjekt "tilflytting og rekruttering fra utlandet", NFK \(2020\)](#)
24. [Fylkeskommunenes arbeid med inkludering av innvandrere, Distriktssenteret \(2016\)](#)
25. [Kommunalt tilflyttings- og inkluderingsarbeid. Kartlegging av bruk av kunnskap fra Distriktssenteret og eksempler på nyskapende arbeid, Uni Research Rokkan senteret \(2016\)](#)
26. [Innvandrere og sysselsetting i et regionalt perspektiv, NIBR \(2015\)](#)
27. [Sysselsetting av innvandrere – regionale muligheter og barrierer for inkludering, NIBR \(2015\)](#)
28. [Etniske minoriteters deltagelse og posisjon i lokaldemokratiet, Institutt for samfunnsforskning \(2014\)](#)
29. [Derfor blir vi her – innvandrere i Distrikts-Norge, NIBR \(2012\)](#)
30. [Integrering i distriktskommuner, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet \(2010\)](#)
31. [Læringshefte: Med hjerte for den rette staden, Distriktssenteret \(2016\)](#)
32. [Tilflytting for enhver pris? Ideas2evidence, Norut og Møreforskning \(2013\)](#)

33. [Regionale traineeordninger, Nordlandsforskning \(2021\)](#)
34. [Unge motivasjon for å bo i distriktene, Distriktssenteret \(2021\)](#)
35. [Ungdoms tilhørighet, trivsel og framtidsplaner i Distrikts-Norge, NOVA, Oslo Met \(2021\)](#)
36. [Småbyutvikling i Distrikts-Norge: oversikt over litteratur og eksempler, Distriktssenteret \(2021\)](#)
37. [Tettstedspakker for attraktiv, klimavennlig og bærekraftig tettstedsutvikling, TØI \(2021\)](#)
38. [Kommuner med befolkningsnedgang, Høgskolen i Innlandet ved Østlandsforskning \(2020\)](#)
39. [Tilflyttings- og rekrutteringsarbeid i distriktene – en oppsummering av kunnskap, Distriktssenteret \(2020\)](#)
40. [Regional kompetansestrategi for Nordland: datagrunnlag og diskusjoner, Nordlandsforskning \(2020\)](#)
41. [Analyse på kopling mellom deltidsinnbyggjarar og lokalbutikk, Norsk Turistforening \(2019\)](#)
42. [Hvordan brukes befolkningsprognoser? Trøndelag Forskning og Utvikling \(2019\)](#)
43. [Sammenhenger mellom stedsattraktivitet og verdiskaping, Telemarksforskning \(2016\)](#)
44. [Attraktivitet, arbeidsplasser og verdiskaping, Telemarksforskning \(2016\)](#)
45. [Kontekstens betydning for innretning på lokal og regional innsats for attraktivitet, Samfunnsøkonomisk analyse \(2016\)](#)
46. [Notat: Innlegg på kommuneverksted, Vista Analyse \(2016\)](#)
47. [Attraktivitet og verdiskaping – mulige sammenhenger, Trøndelag Forskning og Utvikling \(2016\)](#)
48. [Attraktivitet og verdiskaping – Tilretteleggende tiltak i omstillingsprogrammer, Oxford Research \(2016\)](#)
49. [Bolyst – innsats for økt stedstilhørighet gjennom prosjektbasert lokal samfunnsutvikling, Distriktssenteret \(2015\)](#)
50. [Nytt temahefte om tilflytting, Buskerud Fylkeskommune \(2014\)](#)
51. [Drømmen om å bli flere, Distriktssenteret \(2013\)](#)
52. [Programteori for attraktivitet, Telemarksforskning \(2013\)](#)
53. [Lys i alle glas – sluttrapport, Prosjekt Lys i alle glas \(2012\)](#)
54. [Suksessrike distriktskommuner – en studie av kjennetegn ved 15 norske distriktskommuner, Telemarksforskning og SINTEF \(2012\)](#)
55. [Second Homes i Norge – bidrag til en nordisk utredning, Østlandsforskning \(2011\)](#)
56. [Bosettingsvirkninger av regionale traineeprogram, Ideas2evidence \(2011\)](#)
57. [Langtidseffekter av nasjonale utviklingsprogram, NIBR \(2011\)](#)
58. [Med håp og engasjement – en kunnskapsstatus, Norut Tromsø og Alta \(2011\)](#)
59. [Hatten av! En analyse av prosjektlederrollen i lokale samfunnsutviklingsprosjekter, Norsk senter for bygdeforskning \(2010\)](#)
60. [Bolyst og stedsattraktivitet – motiver for å flytte og bo i distriktene, NIBR \(2009\)](#)
61. [Tilflytting til småstader og distrikt. Kva tiltak verkar? Ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante norske bidrag frå perioden 1999 – 2009, Nordlandsforskning og Høgskulen i Lillehammer \(2009\)](#)
62. [Regionenes kamp? – om tilflyttingsprosjekter, Østlandsforskning \(2008\)](#)
63. [Attraktiv by: forbilder fra 2015 – 2021, Norske arkitekters landsforbund \(2022\)](#)
64. [Følgforskning av Gnist-programmet, Norconsult \(2022\)](#)
65. [Hva har småkommunene fått ut av Byregionprogrammet? Norce \(2020\)](#)
66. [Kartlegging og vurdering av lokale ordninger for å beholde og rekruttere arbeidskraft i Nord Norge, Oslo Economics \(2020\)](#)

67. [Attraktivt – for hvem? Hefte om framtidens stedsutvikling, Møre og Romsdal fylkeskommune og Distriktsenteret \(2020\)](#)
68. [Distriktskommuner som utnytter sitt handlingsrom for næringsutvikling - tre eksempler fra Nord Norge, NORCE \(2020\)](#)
69. [Kollektivtransport i et reiseliv tilgjengelig for alle - erfaringer fra Nordland, Nordlandsforskning \(2020\)](#)
70. [Governance challenges in the Attractive Nordic towns, Distriktsenteret \(2019\)](#)
71. [Husbankens sluttrapport for satsningen Boligetablering i distriktene 2011-2018, Husbanken \(2019\)](#)
72. [Samskap – Fagrapport stedsutvikling Andøya \(2019\)](#)
73. [Evaluering av utviklingsprogrammet for byregioner \(ByR\), IRIS og NIBR \(2018\)](#)
74. [Fugleperspektiv på tre tiår med stedsutvikling, NIBR og OsloMet \(2018\)](#)
75. [De lange linjer i stedsutviklingen, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Distriktsenteret \(2018\)](#)
76. [Småkommuners nytte av regionalt samarbeid om næringsutvikling og næringsrettet samfunnsutvikling, NORCE \(2017\)](#)
77. [Bygdepakka samordner transport- og arealplanleggingen i Bø, TØI \(2017\)](#)
78. [Attraktiv og bærekraftig? Småbyers erfaring med nasjonale retningslinjer for by- og tettstedsutvikling, Uni Research Rokkansenteret \(2017\)](#)
79. [Flytting gjennom livsløpet, Nibr-rapport \(2015\)](#)
80. [Empirisk analyse av sammenhenger mellom innsats og resultater og effekter av lokale samfunnsutviklingstiltak, Samfunnsøkonomisk analyse AS \(2016\)](#)
81. [Sluttrapport fra følgeevaluering av programmet Lokal samfunnsutvikling i kommunene \(LUK\), Telemarksforskning \(2015\)](#)
82. [Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid – gløden, rollen og rammevilkårene, NIBR \(2014\)](#)
83. [Tennvæske? En evaluering av kvinnesatsingen i Nordland Fylkeskommune, Nordlandsforskning \(2014\)](#)
84. [Følgeevaluering - sluttrapport Boligetablering i distriktene, Rambøll Management Consulting \(2014\)](#)
85. [Duett eller duell? – Reiseliv og lokalsamfunnsutvikling, Telemarksforskning og Mimir AS \(2013\)](#)
86. [Kartlegging av prosjektene i Bolystprogrammet, Distriktsenteret \(2013\)](#)
87. [Kommunenes rolle i reisemålsutvikling, Mimir AS \(2011\)](#)
88. [Bolyst og engasjement i småbyer og tettsted, Asplan Viak \(2010\)](#)
89. [Små samfunn tar sats, Norsk senter for bygdeforskning \(2010\)](#)
90. [Kunnskap for stadutvikling. Utviklingsrelevante norske bidrag i perioden 1999 – 2009. Nordlandsforskning og Høgskolen i Lillehammer \(2009\)](#)
91. [Omdømmebygging: ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante bidrag i perioden 1999 - 2009, Nordlandsforskning og Høgskolen i Lillehammer \(2009\)](#)
92. [Miljøvennlige og attraktive tettsteder, Miljøverndepartementet \(2005\)](#)
93. [Indeks Nordland, KPB \(2022\)](#)
94. [Rapport – undersøkelse om unge voksnes kulturvaner og forbruk i Nordland, NFK \(2020\)](#)
95. [Flere farger Bodø - om å skape nye krysskulturelle fellesskap, Idunn \(2021\)](#)
96. [Kjærkommen støtte - om Nordland fylkeskommunens tilskudd til samisk kultur, språk og samfunnsniv, Nordlandsforskning \(2018\)](#)
97. [Evaluering av Bodøpiloten, Nordlandsforskning \(2015\)](#)

98. [Kulturminner og verdiskaping i Nord-Norge, NIKU \(2013\)](#)
99. [Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet \(2011\)](#)